

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Kvinnerelatert bistand

En gjennomgang av Operasjon Dagsverk sine prosjekter i Sør-Afrika 1988-2021

Bertine Olsen

Masteroppgave i Historie ved lektorutdanningen, HIS-3980, mai 2023

Forord

Etter fem år i Tromsø står jeg ved veiens ende, noe som både er trist og godt. Det har vært en krevende prosess å skrive denne masteroppgaven, men det har også vært lærerikt og gitt meg faglig dybde. Det er en rekke personer som har gjort denne prosessen mulig og for det ønsker jeg å takke.

Først og fremst vil jeg rette en takk til min veileder, Christine Smith-Simonsen, for nyttige kommentarer og innspill gjennomveis i prosessen. Uten dine faglige innspill og råd hadde ikke denne oppgaven blitt til.

Jeg vil også takke Operasjon Dagsverk og særlig deres bistandsfaglige rådgiver, Rikke Iversen, for god hjelp med tilgang på materialer og for oppmuntrende ord og engasjement.

Jeg må også takke familie og venner som har gitt omsorg og støttende ord gjennom hele studieperioden. En stor takk til Trude Olen Havnegjerde Rørvik, Marte Solvoll Saugestad og Karl-Ludvig Holthen for lesing av korrektur og gode innspill.

Sist, men ikke minst vil jeg takke mine fantastiske medstudenter for fem år jeg aldri ville vært foruten. Minnene fra studietiden i Tromsø vil jeg for alltid se tilbake på med stor takknemlighet. Jeg retter en særlig takk til «de jentan» som har vært supre støttespillere og gode venninner. Hjertelig takk til min samboer over mange år, Kristina Roset, for støtte, god mat og fine kvelder gjennom hele studieperioden.

Tromsø, mai 2023
Bertine Olsen

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Problemstilling og avgrensning	2
1.2	Motivasjon og relevans	5
1.3	Tidligere forskning.....	6
1.4	Metode og metodologiske betraktninger.....	8
1.4.1	Metodisk fremgangsmåte	8
1.4.2	Metodologi	10
1.4.3	Litteratur.....	11
1.4.4	Kildekritisk perspektiv	12
1.5	Kapitteloversikt.....	13
2	Bakgrunn	15
2.1	Norsk bistandshistorie.....	15
2.2	Kvinnerettet bistand	17
2.3	Operasjon Dagsverk.....	20
2.4	Sør-Afrika	22
2.5	Oppsummering.....	26
3	Operasjon Dagsverk sine prosjekter i Sør-Afrika	27
3.1	OD1988.....	27
3.1.1	Sør-Afrika i samtiden	28
3.1.2	Internasjonale og nasjonale holdninger til utvikling.....	29
3.2	OD1994.....	31
3.2.1	Sør-Afrika i samtiden	32
3.2.2	Internasjonale og nasjonale holdninger til utvikling.....	34
3.3	OD2004.....	36
3.3.1	Sør-Afrika i samtiden	37
3.3.2	Internasjonale og nasjonale holdninger til utvikling.....	38
3.4	OD2021	40
3.4.1	Sør-Afrika i samtiden	41
3.4.2	Internasjonale og nasjonale holdninger til utvikling.....	42
3.5	Oppsummering.....	45
4	Kvinnerelatert bistand i Operasjon Dagsverks prosjekter	46
4.1	Operasjon Dagsverks statutter	46
4.2	Kvinnerettet bistand under OD1988	48
4.3	Kvinnerettet bistand under OD1994	49
4.4	Kvinnerettet bistand under OD2004	51
4.5	Kvinnerettet bistand under OD2021	54
4.6	Oppsummerende betraktninger.....	56
5	Konkluderende betraktninger	58
6	Kildeliste	61
7	Vedlegg	66

Forkortelser

ANC	African National Congress
AUK	Arbeidsutvalg for kvinnerettet bistand
FN	De Forente Nasjoner
GAD	Gender and Development
I-land	Industrialiserte land
Norad	Norges direktorat for utviklingsarbeid
OD	Operasjon Dagsverk
SAIH	Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpfond
UN	United Nations
U-land	Utviklingsland
VOC	Vereenigde Oost-Indische Compagnie (Nederlandsk handelskompani)
WID	Women in Development

1 Innledning

«Det er noe grunnleggende ukomfortabelt med vår plass i verden. Bare det å tenke på at det finnes utviklingsland er ubehagelig[...]»¹. Slik formulerte leksikonforfatter Øyvind Eggen seg da han omtalte problematikken rundt ordbruken av utviklingsland. Tanken om at verden er urettferdig, og at verdens ressurser er fordelt ulikt er ikke et nytt fenomen. Norge har i over 70 år sendt penger ut av landet til fordel for andre land som har færre ressurser og sosioøkonomiske utfordringer. I 2019-2020 levde 9.2% av verdens befolkning i ekstrem fattigdom. Av disse er det et flertall av kvinner, og en antar at mellom 75-95 millioner flere kvinner enn menn lever i ekstrem fattigdom.²

En innsats som kan gjøres for å redusere fattigdom i verden, er å bidra til at jenter og kvinners posisjon i samfunnet blir styrket. Norad, Norges direktorat for utviklingsarbeid, skriver på sin nettside at utdanning for jenter vil fremme helse og velferd, samt at det kan redusere fattigdom og bremse befolkningsvekst.³ Det er en stor utfordring at mange jenter aldri får starte sin skolegang, og flere av de som får det ender med å avslutte utdanningen for tidlig. Blant annet er familiens økonomi avgjørende. Dersom fattige familier har anledning til å sende barn på skolen, prioriteres som regel guttene fremfor jentene. I tillegg blir svært mange jenter utsatt for tvangsekteskap eller tidlig graviditet. Jenter er også mer utsatt for seksuelle overgrep og trakassering, både i og utenfor skolen. Ved å få bukt med disse utfordringene, eller minske dem, blir grunnlaget større for å få likestilling i verden. Ved hjelp av utdanning vil kvinner bli i bedre stand til å ta vare på seg selv og barna sine. De vil også kunne tilegne seg mer kunnskap om reproduksjon og trygg seksuell helse. Ved å fullføre ungdomsskolen vil kvinner gis mulighet til å tjene mer. Kvinner som selv har utdanning vil også i større grad sende egne barn til skolen, noe som igjen på sikt kan bidra til å redusere fattigdom.

Det finnes mange ulike organisasjoner og aktører som arbeider for å bekjempe fattigdom, og for å skape en bærekraftig verden som fordeler ressurser mer rettferdig. Den mest kjente er Forente Nasjoner, FN, som de fleste land i verden er medlem av og har forpliktet seg til å følge opp. FN har vært en ledende pådriver og aktør for bærekraftig utvikling. Det å sikre god utdanning for alle er et av bærekraftsmålene til FN. Fremdeles er det rundt 750 millioner

¹ Eggen i Håskoll- Haugen 2021: avsnitt 7

² FN 2022a

³ Norad 2020

mennesker som ikke har lært grunnleggende ferdigheter som å skrive og lese, hvorav flertallet er kvinner. Et av delmålene til FN for å sikre utdanning til alle omhandler å avskaffe de store kjønnsforskjellene på feltet innen 2030.⁴ FN har også et eget bærekraftsmål om likestilling mellom kjønn. Målet presiserer at jenter og kvinners stilling i samfunnet skal styrkes på alle nivåer, blant annet ved at kvinner skal ha rett til deltakelse, samt lederstillinger, på alle områder hvor det foretas beslutninger. For å få til dette vil det være høyst nødvendig å sikre jenter en trygg skolegang.⁵

Norge har forpliktet seg til å oppnå bærekraftsmålene nasjonalt, og å bidra til at de nås internasjonalt. Noen av bidragsyterne til at dette skal kunne skje er mange ulike frivillige bistandsorganisasjoner. Jeg har hatt et ønske om å undersøke en slik frivillig organisasjon som driver bistand, og se på hva de har gjort for å forbedre kvinners situasjon andre steder i verden. Jeg landet derfor på å se på Operasjon Dagsverk (OD), og deres kvinneperspektiv i bistandsarbeidet. OD er en ungdomsrettet organisasjon, så for deres tilfelle gjelder de aller fleste tilfeller jenter, ikke kvinner. Målet deres er likevel det samme; å få jenter i utdanning og i arbeid, noe som igjen kan føre videre generasjoner til utdanning og på sikt ut av fattigdom.

For å snevre oppgaven ytterligere inn, har jeg sett på OD sine fire prosjekter i Sør-Afrika. Sør-Afrika er et land som har hatt, og fremdeles har, store utfordringer knyttet til ulikheter i samfunnet, flere tiår etter apartheidregimet ble oppløst. Jeg har derfor undersøkt hva OD har gjort gjennom prosjektene sine for å bekjempe denne ulikheten i det sør-afrikanske samfunnet, og hvilken hensikt OD har hatt bak innsamlingsaksjonene. For å kunne kontekstualisere dette ytterligere har jeg sett på tiltak den norske regjeringen har vedtatt for å drive bistand og utviklingsarbeid, i tillegg til internasjonale tiltak Norge har forpliktet seg til via FN. Med disse undersøkelsene har jeg forsøkt å finne ut hvordan den kvinnerettede bistanden har vært, og endret seg, i perioden de fire prosjektene har funnet sted.

1.1 Problemstilling og avgrensning

Målet for oppgaven har altså vært å undersøke utviklingen av kvinnerelatert bistand. For å avgrense geografisk område å undersøke, har jeg tatt utgangspunkt i Sør-Afrika. Dette har jeg gjort fordi Sør-Afrikas historie er omfattende, og det har skjedd store politiske og sosiale endringer i landet de siste tiårene. Landet står fremdeles ovenfor flere utfordringer, som gjør at

⁴ FN 2022b

⁵ FN 2022c

de fremdeles er mottakere av bistand. For å ytterligere konkretisere temaet har jeg valgt å se på OD sine tilnærminger og prosjekter. Dette fordi de har hatt flere prosjekter i Sør-Afrika, som i større eller mindre grad omfatter bistand til kvinner og jenter. Prosjektene har gått over en periode på flere tiår, noe som vil gjøre det mulig å spore endringer i fokuset på kvinnerelatert bistand over tid. Jeg har dermed kommet frem til følgende problemstilling:

Hvilke endringer kan man se i motivasjon og hensikt for kvinnerelatert bistand i OD sine prosjekter?

For å gå mer konkret til verks har jeg formulert følgende forskningsspørsmål:

- 1. Hvordan relaterer endringene seg til utviklingen i Sør-Afrika, slik dette kommer til uttrykk i OD sine egne vurderinger og begrunnelser for innsatsen?*
- 2. Hvordan relaterer dette seg til overordnede målsettinger på nasjonalt og internasjonalt nivå, slik disse kommer til uttrykk i henholdsvis Norads strategiplaner, Stortingsmeldinger og FNs konvensjoner?*

OD sine prosjekter i Sør-Afrika strekker seg fra 1988 til 2021. I 1988 gikk prosjektet til å rehabilitere videregående skoler i Mosambik, og til utdanning for ungdommene som ble rammet av apartheidregimets utdanningspolitikk i Sør-Afrika. Prosjektet var i samarbeid med SAIH, Fellesrådet for det Sørlege Afrika og Namibiaforeningen.⁶ I 1994 gikk prosjektet til å støtte mørkhudede ungdommer i Sør-Afrika i perioden på vei bort fra apartheid, deriblant ved å gi unge muligheten til å fullføre skolegangen og stille dem klar til et høyere utdanningsløp. Prosjektet fikk navnet «Utdanning for frigjøring», og det ble fokusert på fagutdanning og jobbkurs for å få flere ut i arbeid, i tillegg drev de kursing i konfliktløsning i deler av landet som var preget av mye uro. Igjen var prosjektet i samarbeid med SAIH og Fellesrådet for Afrika, og INTERFUND.⁷ Ti år senere, i 2004, var OD-prosjektet nok engang rettet mot Sør-Afrika, denne gang med mål om å redusere vold. Hensikten var å gi alternativer til vold, som utdanning og jobbskapende tiltak. «Alternativer til vold i Sør-Afrika» var prosjektets navn, og denne gangen var det kun SAIH var samarbeidspartneren til OD.⁸ OD-prosjektet for 2021 gikk

⁶ Operasjon Dagsverk u.å.-a

⁷ Operasjon Dagsverk u.å.-b

⁸ Operasjon Dagsverk u.å.-c

til Sør-Afrika med den begrunnelsen at det var et av de landene i verden som hadde størst forskjeller mellom rike og fattige. Ringvirkningene etter apartheid var i 2021 fremdeles et stort sosialt problem i landet, og mulighetene var færre for de som var født inn i en fattig familie. Prosjektet ble kalt «Utenforskap i Sør-Afrika», og var i samarbeid KFUK-KFUM Global.⁹ Fordi prosjektene strekker seg over en lang tidsperiode, vil en derfor trolig kunne spore endringer i samfunnets interesseområder og fokusområder i sammenheng med utviklingshjelp.

Med min problemstilling og tilhørende forskningsspørsmål har jeg hatt et ønske om å belyse hva som har vært fokuset i bistandsarbeidet som er blitt gjort. Jeg har forsøkt å finne ut hvorfor bistand har oppstått og blitt gitt, og hva de ulike utfordringene rundt bistanden har vært. Det er også nødvendig å forstå bistandsendringene i lys av utviklingen i Sør-Afrika. Derfor har jeg benyttet OD og samarbeidsorganisasjonenes begrunnelser for prosjektene, stortingsmeldinger og Norad sine rapporter, samt sekundærlitteratur for å finne ut bakgrunnen og hensikten for utviklingshjelpen. Konteksten og perspektivene for mottaker, Sør-Afrika, har jeg funnet gjennom sekundærlitteratur om Sør-Afrika, i tillegg til de tematiske rammene OD og samarbeidsorganisasjonene har lagt vekt på. Dette er fordi det har skjedd store endringer i Sør-Afrika de siste tiårene, og jeg har hatt ønsket om å se om endringene i hensikt fra avsender samsvarer med utviklingen i mottakerlandet.

På grunn av oppgavens omfang og tidsbegrensninger, har jeg altså tatt et utvalg på de fire prosjektene i Sør-Afrika. Dette kan på en måte være svekkende, fordi OD har hatt mange flere prosjekter i andre land. Det kan dermed være viktige funn i andre kilder, som oppgaven min ikke tar høyde for. Eksempelvis kan det finnes flere kilder som tyder på utvikling for kvinnerelatert bistand i ODs prosjekter, i andre prosjekter enn de jeg har tatt utgangspunkt i. Funnene i denne oppgaven vil da kunne være pålitelige og representative når det kommer til de prosjektårene jeg legger frem, men sier lite om øvrige år.¹⁰ Et annet dilemma er at ved å gå i dybden på ODs fire prosjekter i Sør-Afrika, gir det ikke representativt bilde på hvordan øvrige deler av norsk og internasjonal bistand har lagt vekt på kvinnerelatert utvikling. Ved å kun se på OD som aktør sine prosjekter har jeg dermed ikke innsikt i om hvorvidt OD har hatt tilsvarende innsats og begrunnelser for kvinnerelatert utvikling som øvrige

⁹ Operasjon Dagsverk u.å.-d

¹⁰ Kjeldstadli 1999: s. 237-239

bistandsorganisasjoner.¹¹ Det kan likevel være mulig å si noe om tendensene i utviklingen av kvinnerettet bistand, både i prosjektene og i holdningene i norsk bistandsarbeid.

1.2 Motivasjon og relevans

«Utforske og beskrive korleis menneske-og urfolksrettar og andre internasjonale avtalar og samarbeid har betydning for nasjonal politikk, livet til menneske, likestilling og likeverd».¹²

«Gjøre rede for årsaker til at kolonimakter underla seg landområder, og drøfte konsekvenser for mennesker og samfunn i land og områder som ble kolonisert».¹³

Dette er kompetansemål knyttet til henholdsvis samfunnsfag trinn 10 og historie VG3 i Kunnskapsløftet 2020. Ettersom jeg selv skal bli lektor, har jeg hatt et ønske om å skrive om noe som engasjerer ungdom i dag. Operasjon Dagsverk er en innsamlingsaksjon de fleste norske ungdommer har hørt om eller deltatt i. Årlig går flere tusen norske ungdommer ut i arbeid for en dag med mål om å tjene penger til ulike formål som skal hjelpe ungdommer i verden som ikke har vært like heldige som vi i Norge. Oppgaven vil kunne gi innsikt i det arbeidet som gjøres for å hjelpe andre land, særlig når det kommer til utdanning og likestilling. I tillegg vil den gi innsikt i konsekvensene etter koloniseringen i Sør-Afrika.

Kunnskapsløftet inneholder også tverrfaglige temaer som skal gjelde i alle fag man har på skolen. Et av disse er *bærekraftig utvikling*, hvor utdanningsdirektoratet skriver følgende:

«Temaet rommer problemstillinger knyttet til miljø og klima, fattigdom og fordeling av ressurser, konflikter, helse, likestilling, demografi og utdanning. Elevene skal lære om sammenhengen mellom de ulike aspektene ved bærekraftig utvikling».¹⁴

Dette er med på å utforme grunnsteinen i norsk skole idag, og skal påvirke undervisningen på flere hold. Dette er hovedårsaken til at jeg har ønsket bredere kunnskap om temaet, slik at jeg selv er bedre rustet til å utdanne ungdommer som engasjerer seg for å skape en bedre verden for fremtidens generasjoner.

¹¹ Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg 2015: s. 76-77

¹² Utdanningsdirektoratet 2020a

¹³ Utdanningsdirektoratet 2020b

¹⁴ Utdanningsdirektoratet 2020c

1.3 Tidligere forskning

Ettersom problemstillingen i denne oppgaven strekker seg over flere tiår, har det vært nødvendig å finne tidligere forskning fra et stort tidsspenn. Det er skrevet en del litteratur om bistand til Sør-Afrika i forbindelse med apartheid-regimet, derfor har det vært viktig å finne de delene som omtaler den kvinnerelaterte bistanden. I tillegg har det vært en utfordring å koble generell litteratur om kvinnerelatertbistand, og bistand til andre land, til den kvinnerelaterte bistanden som har blitt gitt spesifikt til Sør-Afrika. Flere av verkene jeg har funnet som omtaler norsk bistand har egne kapitler knyttet til utdanning som bistand, og miljø- og kvinnebistand. Det har likevel vært utfordrende å finne verk som sentrerer seg i stor grad om kvinnerelatert bistand. Da bistand var særlig i vinden, på 1970-1980-tallet ble det produsert store mengder med litteratur om temaet, og dermed er starten på norsk bistandshistorie mye omtalt. Det kan virke som om denne belysningen av norsk bistand har dabbet noe av, men det er likevel nyere litteratur å finne. I tillegg florerer det av nettsider og bistandsorganisasjoner som omtaler arbeidet med utdanning for jenter på nett, og dette utgjør et bredt kildegrunnlag.

De tre bindene *Norsk Utviklingshjelps Historie* er et fint utgangspunkt for å lære mer om utviklingen av norsk bistand. Verkene ble initiert av Utenriksdepartementet i forbindelse med at det var 50 år siden oppstarten av norsk utviklingshjelp. Med seg i prosjektet fikk de blant annet med flere professorer innen historie.¹⁵ Bind en, *1952-1975 Norge møter den tredje verden*, skrevet av Jarle Simensen, tar for seg starten på norsk bistandshistorie, og inneholder også et kapittel om de ulike frivillige organisasjonene som gir utviklingshjelp. Blant annet tar boken for seg de norske bidragene via FN. Bind to i verket, *1975-1989: vekst, velvilje og utfordringer*, har et eget kapittel knyttet opp til utfordringene knyttet til kjønnsforskjeller og kvinnerelatert bistand, og er skrevet av Arild Engelsen Ruud og Kirsten Alsaker Kjerland. Det tredje bindet som er skrevet av Frode Liland og Kirsten Alsaker Kjerland, *1989-2002: på bred front*, omtaler Norad og prinsippet deres om mottakeransvar, og har et eget kapittel knyttet til kompetanseutvikling, høyere utdanning og forskning. Generelt går de tre verkene grundig gjennom utviklingen av norsk bistand. Verkene er utgitt i 2003, og inneholder dermed ikke noe om de nyeste utfordringene innen bistand. Det gir derimot et fint bilde av utviklingen, også i lys av samtiden og fokuset som har vært opp igjennom årene.

¹⁵ Hernæs 2003

I søken etter litteratur om kvinnerelatert bistand har jeg funnet *Norsk bistandshistorie*, skrevet av Randi Rønning Balsvik. Boken har et eget kapittel dedikert til bistand og kvinner. Ettersom Balsviks bok er utgitt i 2016 har den også belyst norsk bistand etter år 2000. Balsvik refererer til flere publikasjoner som er gitt ut i nyere tid, som også belyser bistand og utvikling i nyere tid. Hun refererer blant annet til *Norsk Utviklingshjelps Historie*, flere stortingsmeldinger, hovedoppgaver og litterære verk om norsk og nordisk utviklingshjelps historie. Hun skriver i boken sin at oppmerksomheten når det gjaldt bistand til kvinner hadde en stor endring på 1970-tallet. Tidligere hadde arbeidet med kvinnebistand dreid seg om kvinner som koner og mødre, og om familieplanlegging. Skiftet gikk til å se på kvinner som en del av samfunnet, ikke bare i forhold til familielivet. En av forklaringene på dette skiftet kan sees i lys av kvinnebevegelser i Vesten på samme tid. Norge fikk selv lovverk om abort og likestilling mot slutten av 1970-tallet, og det kan forklare hvorfor det ble mer bevissthet omkring likestilling i andre deler av verden. Det ble også lagt frem rapporter som synliggjorde den store forskjellen i arbeidskraft, hvorav kvinner stod for av 1/3 av arbeidskraften i verden selv om det var omtrent like mange kvinner og menn.¹⁶ Videre skriver Balsvik om utviklingen og ulike tiltak innen kvinnerelatert bistand. Nettopp har vært nyttig for oppgaven min, ettersom jeg har sett på hensikten med bistand og de ulike behovene for bistand i forhold til samfunnet rundt på ulike tidspunkt.

Organisasjonen SAIH- Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpfond, har selv publisert en bok «utdanning for frigjøring», som inneholder flere av deres prosjekter for å styrke utdanning i ulike prosjektland, hvorav Sør-Afrika er et av dem. Det er et systematisk verk som belyser bidragene til blant annet anti-apartheid og utdanning, og har vært en god informasjonskilde til å få mer innsikt i hvor midlene som er blitt innsamlet har gått. De skriver at under Operasjon Dagsverk i 1994 gikk 24,5 millioner av midlene til yrkesutdanning for ungdommer i Sør-Afrika. Videre har Norad femdoblet beløpet, gjennom en 20/80 prosentregel som Norad har. Penger har også blitt fordelt til et program som kalles *adgang til utdanning*. Det er nettopp rapporter fra disse innsamlingene som OD har gjort jeg ønsker å utrede i min oppgave. Videre har både SAIH og OD samarbeid med *Enterprise Education Initiative* (EEI) som handler om å skaffe de som dropper ut av skolen opplæring og fagutdanning. «Utdanning for frigjøring» forteller videre om flere programmer som SAIH har vært i samarbeid med for å samle inn penger til utdanning for ungdom i Sør-Afrika.¹⁷

¹⁶ Balsvik 2016: s. 88-90

¹⁷ Kroglund 2001: s. 110-112

Til min oppgave har jeg også benyttet litteratur om Sør-Afrika. Store deler av den litteraturen er naturligvis skrevet om apartheid-regimet og utfordringene knyttet til det. Den nyere litteraturen har også skrevet om problemene som fremdeles er i landet, flere tiår etter apartheid-regimets oppløsning. Historikeren Tore Linné Eriksen har skrevet boken *Sør-Afrikas historie. Førkoloniale samfunn, apartheid og frigjøring*. Her skriver han en del om apartheid, men nevner også utdanning. Eriksen skriver blant annet at de hvite hadde langt flere rettigheter knyttet til arbeid og utdanning. Staten tok over skolesystemet i 1953, noe som forverret utviklingen i landet. I 1959 ble all høyere utdanning strengt segregert, og læreplanene var preget av raseholdningene til politikerne som mente at afrikanerne var forbeholdt ufaglært arbeidskraft- ikke utdanning på høyere nivå.¹⁸ Tendensene i litteraturen rundt Sør-Afrika er altså i hovedsak sentrert rundt apartheid-regimet, og det er derfor jeg har benyttet meg hovedsakelig av ODs egne rapporter for å få mer bakgrunn om utdanning i Sør-Afrika. Det er likevel viktig å ha forståelse for Sør-Afrikas historie, og derfor er historiske verk om landet brukt som sentrale bakgrunnsmaterialer.

1.4 Metode og metodologiske betraktninger

I dette kapitlet har jeg lagt frem fremgangsmåten som har blitt brukt for å kunne svare på denne oppgaven. Herunder er fremgangsmåten for å samle inn materialer og hvordan materialene har blitt anvendt. Jeg har også reflektert rundt bruken av supplerende litteratur, utover primærkildene og den tidligere forskningen. Videre har jeg også tatt med kildekritiske betraktninger.

1.4.1 Metodisk fremgangsmåte

OD sitt arkivmateriale befinner seg på Riksarkivet ved Sognsvann i Oslo. De aller fleste av materialene er klausulbelagt¹⁹, og derfor har jeg søkt tilgang på utvalgte materialer. Fordi jeg har vært interessert i hensikten og målsettingene av prosjektene har jeg hovedsakelig søkt om tilgang på de arkivene som heter «prosjektbeskrivelser», «evalueringer» og «budsjett/planer» i arkivene. Jeg har også sett på møtereferat og innkallinger, men sortert bort dette grunnet manglende relevans. Det er likevel flere mapper jeg ikke har sett på, eksempelvis mappene som inneholdt reiserapporter og distriktskomiteenes rapporter. Det er et utvalg jeg har gjort med tanke på relevans, men det medfører likevel en risiko for at jeg kan ha gått glipp av relevante materialer i øvrige mapper.

¹⁸ Eriksen 2016: s. 104

¹⁹ Taushetserklæringen er vedlagt nederst i oppgaven

Videre har jeg snevret inn til å søke om tilgang på de relevante årstallene for de prosjektene jeg har ledd etter på arkivet, altså 1988, 1994 og 2004. For å være på den sikre siden har jeg også sett på mappene for årene etter OD prosjektene jeg har sett på. I all hovedsak så jeg da på en periode på inntil 5 år, og sorterte bort de dokumentene som handlet om andre prosjekter. Dette gjorde jeg fordi hvert enkelt prosjektår fordeler midler i en periode på inntil 5 år etter innsamlingen, og prosjektene løper dermed i flere år etter innsamlingsaksjonen.

Innholdet i de ulike mappene var i varierende grad relevant for å kunne besvare spørsmålene jeg har stilt innledningsvis i oppgaven. De eldste dokumentene, tilhørende OD1988, skilte seg ut fra de andre prosjektene i den forstand at OD1988 hadde prosjekter i flere land. Brorparten av materialene tilhørende prosjektet var sentrert til Namibia og prosjektene der, og dokumentene som fokuserte på Sør-Afrika var derfor begrenset. Jeg kom derimot over to isolerte prosjekter som de kjørte i Sør-Afrika, men det var ingen oversikt over prosjektene der samlet sett. Jeg har heller ikke lyktes i å finne materialer for OD1988 noe annet sted heller. Det er derfor ikke helt avklart for meg om det var ytterligere prosjekter i Sør-Afrika vedrørende OD1988. For OD1994 og OD2004 var det mer oversiktlig organisert i arkivene. Der fant jeg prosjektbeskrivelser som tok for seg alle prosjektene overordnet, i tillegg til informasjon om hvert enkelt av prosjektene som ble satt i gang. Siden det forelå en oversiktlig prosjektplan er det derfor rimelig å anta at jeg har fått tak i et samlet bilde av de prosjektene de gjennomførte i Sør-Afrika under de to prosjektårene.

Felles for alt materialet jeg har hentet ut fra Riksarkivet er at jeg har gått gjennom de mappene jeg har sett på som mulig relevante. En del av mappene har inneholdt andre dokumenter, som prosjektplaner for andre prosjektår, korrespondanse mellom ansatte i OD, og ulike typer sakspapirer som ikke er av relevans for oppgaven. Videre tok jeg bilder av de dokumentene inneholdt informasjon om de prosjektårene jeg var ute etter. I ettertid har jeg tatt flere utvalg i henhold til grad av relevans. Det er dermed kun de materialene som omtaler programplaner, prosjektplaner og evt. evaluering av planene som har blitt brukt i oppgaven.

For å få tak i kilder til OD2021 har jeg hatt en annen tilnærming, da materialene for dette prosjektåret ikke er på Riksarkivet. Jeg valgte derfor å kontakte OD direkte via e-post, hvor jeg kort fortalte om oppgaven og at jeg gjerne skulle hatt innsyn i planene deres for OD2021. De svarte med flere vedlegg som inneholdt materialer på prosjektet. Deriblant sendte de en programplan sendt fra samarbeidsorganisasjonen deres, som er det jeg har tatt utgangspunkt i

for min gjennomgang av det prosjektåret. Programplanen gir et detaljert bilde over prosjektene, samt begrunnelser for hvorfor de mente at innsatsen var nødvendig. Jeg fikk også innsyn i budsjettplaner med detaljert oversikt for hvert av årene prosjektet skulle løpe. I tillegg fikk jeg tilsendt kravene OD har stilt til samarbeidspartnere som søkte for OD2021.

1.4.2 Metodologi

Jeg har snevret inn oppgavens omfang til å sentrere seg om fire av ODs prosjekter. Fordi utvalget er på fire prosjekter, kan det kalles for en kvalitativ utvelgelse. Det gir rom for å undersøke et fenomen, men også hva det var og hva det betydde.²⁰ I motsetning til hos en kvantitativ metode, vil jeg derfor kunne si noe om *hvordan* og *hvorfor* den kvinnerettede bistanden har blitt utviklet, utover at det har vært en utvikling. Den kvalitative metoden gir dermed rom for å kunne forstå prosessen i større grad enn ved en kvantitativ metode hvor en ville undersøkt flere prosjekter.²¹ Dette har jeg gjort både med tanke på oppgavens omfang, men også for å kunne gå mer i dybden av de materialene jeg har sett på. En slik kvalitativ utvelgelse henger ofte sammen med hermeneutisk tolkningsarbeid, som i dette tilfelle.²²

Hermeneutisk tolkningsarbeid går blant annet ut på å finne en sammenheng i handlinger og tekster. Jeg har altså benyttet meg av ODs arkivmaterialer, for å kunne tolke OD sine målsettinger og handlinger.²³ Gilje skriver i boken sin om hermeneutikk som metode at de som driver med intensjonalisme forsøker å forstå kulturelle og sosiale fenomen nettopp ved å studere aktørers intensjoner.²⁴ Som vist til senere i oppgaven, har jeg sett på hvordan ODs prosjekter gjenspeiler samfunnet i Sør-Afrika under prosjektårene. Jeg vil videre derfra se om det er samsvar mellom OD som aktør sine intensjoner, og de ulike behovene som har vært i landet. Hermeneutisk intensjonalisme handler om å skaffe seg informasjon om aktører og deres intensjoner for å kunne forstå og forklare deres handlinger. Videre argumenterer Gilje for at en slik intensjonal forklaring må inneholde hvordan aktøren har vurdert forholdet mellom handling og målsetting.²⁵ Det er altså en forutsetning for å kunne svare på spørsmålene i oppgaven, at OD har skrevet i arkivene sine om hva de ønsker å oppnå og på hvilken måte de skulle få til dette.

²⁰ Kjeldstadli 1999: s. 183

²¹ Brinkmann & Tanggaard 2012: s. 11-12

²² Kjeldstadli 1999: s. 183

²³ Gilje 2019: s. 11

²⁴ Gilje 2019: s. 17-18

²⁵ Gilje 2019: s. 228-231

Jeg har benyttet meg av komparativ analyse da jeg har satt de fire OD-prosjektene opp mot hverandre for å kunne si noe om endringene som har skjedd med årene. I tillegg arbeider jeg komparativt når jeg ser på OD prosjektene i lys av annen litteratur, som jeg går inn på senere i kapitlet.²⁶ Ved å sette de ulike prosjektene opp mot hverandre, vil jeg dermed kunne lete etter en forklaring på hvorfor prosjektene har vært som de har vært, og hvorfor utviklingen har skjedd.²⁷ Denne sammenligningen er basert på en forskjells-metode.²⁸ Det vil si at forholdene for sammenligningen er ganske like- alle fire er OD-prosjekt som har foregått i Sør-Afrika, og er innsamlingsaksjoner til fordel for unge mennesker i landet for å bedre deres hverdag og situasjon. Det som gjør de ulike, er forutsetningene og forholdene rundt prosjektet. Den samfunnsmessige situasjonen i Sør-Afrika og endringer i norsk og internasjonal utviklingspolitikk har endret seg mellom prosjektene, og det er dette jeg har sett nærmere på. Ved å gjøre dette har jeg studert utviklingen av kvinnerettet bistand i lys av de fire OD-prosjektene.

1.4.3 Litteratur

I tillegg til ODs dokumenter, og til den tidligere forskningen som vist til i kap.1, har jeg også benyttet andre primærkilder. I hovedsak har jeg brukt offentlige tilgjengelige dokumenter fra relevante instanser og organisasjoner. Fordi FN er en ledende aktør innen utviklingsarbeid, har jeg benyttet meg av informasjon fra deres nettside. Jeg har brukt konvensjoner, statistikker fra deres land-oversikt, og FNs menneskerettigheter. FNs tusenårsmål og FNs bærekraftsmål har også vært sentrale for å studere internasjonale holdninger og målsettinger innen utviklingsarbeid. For å studere norske holdninger og målsettinger innen utviklingsarbeid har jeg benyttet meg av stortingsmeldinger om bistand og utviklingspolitikk. Stortingsmeldingene jeg har brukt er hentet fra regjeringens nettsider, og dateres fra 1985 til 2021. Ved siden av primærkilder som arkivmaterialet, stortingsmeldinger og FNs konvensjoner og målsettinger, har jeg benyttet meg av sekundær litteratur. Dette er blitt gjort for å kunne kontekstualisere og drøfte egne funn og argumenter. Deriblant har jeg sett på Norads bistandsstrategier for årene prosjektene har blitt kjørt. Jeg har dermed fått et solid grunnlag for å forstå både norsk og internasjonal hensikt og målsettinger for utviklingspolitikken.

²⁶ Melve 2018: s. 72-72

²⁷ Kjeldstadli 1999: s. 263-264

²⁸ Kjeldstadli 1999: 266-267

For å kunne styrke tolkningsarbeidet mitt har jeg sett det som nødvendig å finne kilder utover norske og internasjonale holdninger. Jeg har benyttet meg av studier på kvinnerettet utviklingspolitikk i periodene jeg har undersøkt. Studiene er gjort av akademikere innen kjønnsstudier, kvinnehistorie og utviklingsstudier. Dette har gitt innsikt i hvordan utviklingen har foregått, og hva som har vært styrkene og/eller svakhetene med strategiene som har vært rådende. Dette har vært nødvendig for å kunne forklare de funnene jeg har gjort, og for å få et mer helhetlig bilde over hvorfor/hvorfor ikke prosjektene har samsvart med holdningene og tradisjonene i norsk og internasjonal utviklingspolitikk.

1.4.4 Kildekritisk perspektiv

Kildekritikk handler om å vurdere en kilde sin troverdighet, samt å undersøke hvem som har skapt kilden, når og i hvilken sammenheng de har blitt skapt, og hvordan disse sammenhengene påvirker kildematerialet. Det må også stilles spørsmål til om hvorvidt kildene er relevante for det en undersøker.²⁹ Når det kommer til ODs arkivmaterialer, er det OD selv og samarbeidsorganisasjonene som i all hovedsak som har skapt dokumentene. Videre i oppgaven har jeg poengtert hver gang kildene jeg henviser til er skapt av en samarbeidsorganisasjon. Vi må anta at OD har de samme holdninger og hensikter som sine samarbeidsorganisasjoner, og at de dermed står for innholdet i dokumenter fra disse organisasjonene. Det vil likevel være fordelaktig å være oppmerksom på om det er OD eller samarbeidsorganisasjonen som har produsert kildene. Arkivmaterialene jeg har undersøkt er stort sett datert, og i de tilfellene de ikke er datert, inneholder de opplysninger som viser til spesifikke prosjekt. Fordi de udaterte materialene refererer til prosjekt blir det indikert at kildene har opphav i tiden prosjektet enten ble planlagt eller gjennomført. Arkivmaterialene representerer ODs holdninger og perspektiv, noe som er viktig å huske på. Jeg ønsker å undersøke, som problemstillingen min tilsier, hensikten og innsatsen OD har hatt med kvinnerettet bistand. Dette gjør at ODs eget arkivmaterialet egner seg som kilder til denne undersøkelsen.

For å kunne svare på forskningsspørsmålene mine, er det som tidligere nevnt vært nødvendig å benytte også andre kilder. Fordi ODs egne dokumenter isolert sett kan gi lite innsikt på om ODs prosjekter gjenspeiler samtiden og den historiske konteksten³⁰, har jeg satt prosjektene i sammenheng med utenforstående kilder som kan si noe om samtiden. Foruten å granske ODs egne arkiver har jeg sett på sammenhengen mellom det OD skriver opp mot andre kilder, som

²⁹ Melve 2018: s. 43

³⁰ Kjeldstadli 1999: s. 184

litteratur om Sør-Afrikas historie og stortingsmeldinger. Dette har vært nødvendig for å se om det OD skriver om sine hensikter samsvarer med behovene i Sør-Afrika i samtiden. Uten andre kilder ville det vært vanskelig å vite om ODs intensjoner stemte overens med virkeligheten i Sør-Afrika, og om behovene de la frem var relevante.³¹ Det er dog viktig å understreke at øvrige kilder kan representere andres perspektiver og ståsted. Arkivmaterialet fra OD representerer nettopp ODs egne holdninger og innsats, noe som ikke er tilfelle for annen litteratur som kan representere andre perspektiver. Det er derfor viktig å reflektere rundt opphavet til øvrig litteratur, og hvilke ståsteder de kan representere. Tross ulik representativitet, har dette bidratt til at jeg har fått en større forståelse av hensikten med bistanden som har blitt drevet. Dessuten hadde kildematerialet i arkivene en varierende grad av informasjon og begrunnelser på hvorfor de skulle gjennomføre prosjektene. Det har dermed vært helt nødvendig å sette arkivmaterialene i sammenheng med annen litteratur.

Jeg kommer ikke utenom å poengtere mitt eget ståsted som forfatter av denne oppgaven.

Andresen m.fl. påpeker at en som leser kilder vil alltid tolke kildene ut fra eget perspektiv og horisont.³² Min bakgrunn som ung kvinne fra Norge kan påvirke måten jeg forstår kildene på, og følgelig hvordan jeg analyserer disse. Som kvinne som undersøker utviklingen av kvinneverrettet bistand, og hensikten bak dette, er det mulig at jeg tolker behovet for innsatsen som større enn hva en mann ville gjort. På samme måte kan jeg ha et helt annet syn på innsatsen norsk bistand har hatt enn hva en person fra eksempelvis et mottakerland ville hatt. At jeg har en fremtid som lærer, som er min motivasjon for å skrive denne oppgaven, er også en faktor som kan påvirke min analyse og forståelse i arbeidet mitt. Som lærer har man et tett bånd med unge mennesker, og andre forutsetninger for å mene noe om hva skolegang bør inneholde og være. Alt dette er med på å forme min horisont og mitt perspektiv, som igjen påvirker hvordan jeg har tolket materialet jeg har undersøkt.

1.5 Kapitteloversikt

Det neste kapitlet tar for seg kortfattet bakgrunns historie for temaene i oppgaven. Først har jeg lagt frem norsk bistandshistorie, deretter kvinnerelatert bistand. Videre blir organisasjonen Operasjon Dagsverk og organiseringen lagt frem. Avslutningsvis legger jeg frem hovedtrekkene i nyere Sørafrikansk historie. Kapitlet er ment å gi oppgaven en kontekstuell ramme, og en kort innføring for å kunne sette seg inn i de funnene jeg har gjort.

³¹ Kjeldstadli 1999: s. 181

³² Andresen m.fl 2015: s. 63

I kapittel 3 blir selve OD-prosjektene lagt frem. Her har jeg lagt frem funnene fra arkivsøket. Prosjektene blir belyst, da hovedsakelig programplanene for de enkelte prosjektene, utformet av OD og samarbeidsorganisasjoner. Herunder inneholder programplanene ofte målgrupper for prosjektet, kontekst og argumentasjon for hvorfor prosjektene skal gjennomføres. I tillegg til å legge frem de ulike prosjektene har jeg sett på datidens situasjon i Sør-Afrika, for å kunne se om innsatsen har vært relevant i forhold til behovene som har vært i landet. Jeg har også lagt frem internasjonale og norske hovedtendenser i utvikling- og bistandsarbeid tilknyttet tidsperioden prosjektene har vært i. Dermed har jeg fått et større grunnlag for å kunne si noe om hvorvidt OD-prosjektene samsvarer med utviklingen i Sør-Afrika og de nasjonale og internasjonale målsettingene for utviklingsarbeid.

I kapittel 4 diskuteres hovedproblemstillingen, altså hvordan utviklingen av kvinnerettet bistand kan sees i lys av ODs fire prosjekter i Sør-Afrika. Jeg ser på hva de fire prosjektene har inneholdt av kvinnerettet bistand, og endringen av fokuset på det mellom prosjektene.

Dette blir drøftet i lys av ODs egne krav og prinsipper til samarbeidspartnerens sine om hva prosjektene skal inneholde, og følge, for å kunne bli godkjente bistandstiltak. Videre blir den kvinnerettede bistanden og utviklingen av den kontekstualisert i lys av endringene kvinnerettet bistand har hatt både internasjonalt og nasjonalt den tiden prosjektene ble gjennomført. Avslutningsvis i oppgaven blir funnene som jeg har gjort presentert i en oppsummering. Videre følger referanseliste og vedlegg.

2 Bakgrunn

For å kunne besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene har det vært nødvendig å kontekstualisere temaet. Spørsmålene omfatter flere faktorer enn selve OD sine prosjekter i Sør-Afrika. Dette kapitlet inneholder derfor en kortfattet gjennomgang av norsk bistandshistorie for å belyse den tradisjonen Norge har for å drive med utviklingsarbeid. Videre har det vært sentralt for oppgaven å se på kvinnerettet bistand, for å kunne se hvordan man internasjonalt, og i Norge, har vektlagt det å drive bistand spesifikt mot kjønn. Dermed følger det et kortfattet delkapittel om når kvinnerettet bistand først fikk mye oppmerksomhet, og utviklingen som har vært frem til nylig. Videre har jeg belyst bakgrunnsinformasjon om selve Operasjon Dagsverk, hvem de er og hva de står for, for å ha en større forståelse for deres utvalg og gjennomføring av prosjekter. Det siste delkapitlet innebærer en gjennomgang av sentrale aspekter i utviklingen i Sør-Afrika, for å sette prosjektene til OD i perspektiv til mottakerlandet.

2.1 Norsk bistandshistorie

Etter andre verdenskrig begynte de norske myndigheter å bevilge store summer til hjelp for andre land utenfor kontinentet. Dette var i etterkant av at Marshallhjelpa, som var initiert av USA, hadde sørget for at europeiske land som var dypt økonomisk svekket etter krigen kunne reise seg igjen. Denne innsatsen og planen ga håp og inspirasjon om at en også kunne hjelpe fattige land andre steder i verden.³³ Hovedsakelig var det snakk om land som hadde vært kolonialiserte av europeiske land, som nå var blitt frigjort etter verdenskrigen. En snakket om i-land og u-land, hvorav i-land var industrialiserte land i motsetning til u-land som var utviklingsland. Herav ville en gi bistand til de såkalte u-landene for å kunne bistå de med å utvikle landene. Formålet med bistanden har vært å gjøre forskjellene mellom landene mindre, og å støtte opp både på det økonomiske og sosiale planet.³⁴

Starten på norsk utviklingsarbeid var på mange måter India-fondet. Dette var et eget hjelpetiltak utenfor FN og andre internasjonale hjelpeorganisasjoner. I 1952 ble «Fondet til hjelp for underutviklede land» opprettet. Det var på starten av 1950-tallet rettet mye oppmerksomhet mot India som led av en stor hungerkatastrofe og fordi hjelpen gikk direkte fra Norge til India, ble «India-fondet» kallenavnet på fondet. I 50-årene gikk all hjelpen til India som bilateral bistand.³⁵ På 1960-tallet ble det dog stor debatt om hvorvidt Norge skulle hjelpe andre land

³³ Balsvik 2016: s. 30

³⁴ Balsvik 2015: s. 20

³⁵ Simensen 2003: s. 46-49

direkte, eller gi bistand via FN som multilaterale bidrag. På den ene siden viste det seg å være til dels utfordrende med bilateral bistand, mens andre mente det norske folket i større grad ville identifisere seg med utviklingshjelp dersom en hadde oversikt over hva midlene gikk til og hva som ble gjort. I 1968 ble Norad opprettet; det innebar en ordning om å dele midlene omtrent likt mellom bilateralt og multilateralbistand. Ved sistnevnte gikk da midlene på mer anonymt vis via FNs ulike hjelpeprogram.³⁶ Det var *norsk utviklingshjelp*, som ble opprettet i 1962, som var forløperen til det som vi kjenner til som Norad. I 1984 ble Norad underlagt departementet for utviklingshjelp og fikk dermed en egen minister. 4 år senere ble departementet avviklet, og Norad var igjen et selvstendig direktorat med sterke bånd til Utenriksdepartementet. Helt frem til 2013 hadde Norge en egen utviklingsminister.³⁷

På 1970-tallet etterspurte FN større og mer bistand fra de industrialiserte landene. De forespurte at i-landene skulle bidra med minimum 0.7% av landets BNP. Noen av hovedmotivene for disse etterspørslene var matmangel og tørke i flere av u-landene. Dessuten var, som jeg kommer tilbake til i kapittel 2.2, overbefolkning en stadig bekymring for de vestlige landene.³⁸ Velviljen blant politikerne og folket var stor, og Norge lå i verdenstoppen blant bidragsgivere ift. BNP i løpet av 70-tallet. Allerede i 1971 oppfylte Norge FNs ønske om et minimumsbeløp, og i tiden fremover økte bidragene stadig.³⁹ På 1970-tallet hadde Norge startet å høste godene av oljefunnet, som førte til at norsk økonomi vokste seg sterk. Oljeprisen var høy samtidig som økonomien til store deler av verden ble svakere, og for de landene uten olje ble økonomien særlig svekket denne perioden. Selv om Norge økte bistandsmidlene til u-land i denne perioden, var dette bare en brøkdel i forhold til de store inntektene fra oljen.⁴⁰

I 2021 ga Norge 40,1 milliarder i bistand fordelt på over hundre land. Dette vitner om at Norge fremdeles når FN-målet fra 1971, om et bidrag på minimum 0.7% av BNP.⁴¹ Norge har både lang tradisjon og sterk velvilje for å gi bistand, og lite tyder på at denne tendensen kommer til å endre seg med det første. I 2021 viser statistikk fra SSB at hele 90% av nordmenn var *for* å gi utviklingshjelp til Asia, Afrika og Latin-Amerika.⁴² Det er altså bred enighet blant den norske befolkningen om at det er viktig å gi bistand til andre land for å bistå i kampen mot fattigdom

³⁶ Balsvik 2016: s. 36-37

³⁷ Balsvik 2016: s. 10

³⁸ Ruud & Kjerland 2003: s. 17

³⁹ Ruud & Kjerland 2003: s. 20-21

⁴⁰ Simensen 2003: s. 254

⁴¹ Regjeringen 2022

⁴² Statistisk sentralbyrå 2021

og dens konsekvenser. I 1972, som var SSBs første måling av holdningen til utviklingshjelp, var antallet som var *for* på 72%. Frem mot 1996 har antallet nordmenn som har vært *for* utviklingshjelp steget til 84%, med minimale svingninger i oppslutningen.⁴³ At et stort flertall har hatt en holdning om at Norge skal gi utviklingshjelp i omtrent et halvt århundre, peker på at Norge har en lang tradisjon med å gi bistand og at brorparten stiller seg positiv til bistanden.

Et viktig prinsipp i norsk utviklingsarbeid er, og har vært, Norads prinsipp om mottakerorientering. Mottakerorientering har vært et prinsipp helt siden etableringen av norsk utviklingshjelp, men ble først et erklært prinsipp i 1972. Det handler om at bistanden opererer ut fra mottakerens premisser. På den måten kan mottakerlandene ha fullt eierskap over egen utvikling, basert på lokale tradisjoner og tiltak. Dette fører til at en skaper bærekraftige prosjekter. Dette vil også være med på at enhver nasjon bestemmer over egen fremtid. At mottakerlandene styrer egen utvikling ut fra eget perspektiv høres kanskje ut som en selvfølge, men i realiteten har det ikke vært sånn. I praksis har det derimot vært lite gjennomslag for en slik mottakerorientering.⁴⁴ En utfordring med prinsippet om at mottakerlandet selv skal ha ansvaret for utviklingen, er at norske mål og prioriteringer i stor grad har vært avgjørende for at et samarbeid skulle inngås. Kvinner, miljø og menneskerettigheter er eksempler på faktorer som Norad, og norsk utviklingshjelp, har vært pålagt å ta hensyn til.⁴⁵ Dermed har norske holdninger vært styrende for hvilken hjelp som skulle gis, selv om det i prinsippet har vært mottakerlandene som skulle styre retningen for egen utvikling.

2.2 Kvinnerettet bistand

Kvinner har historisk sett stadig vært underordnet menn, og har derfor vært, og er fremdeles, vanskeligere stilt enn menn i flere deler av verden. Derfor er kvinnerettet bistand en naturlig del av det å skulle gi bistand, ettersom kvinner ofte har dårligere ressurser enn menn. Ettersom kvinner gjerne har arbeidsoppgaver knyttet til hjemmet, vil et slikt fokus også gagne husholdningen til kvinnen.⁴⁶ Når det gjelder etableringen av kvinnerettet bistand, var dette først og fremst tiltak for å minske antall barn per. kvinne. Frykt for overbefolkning og mangel på matressurser var rådende i oppstartsfasen av bistanden. Det var de skandinaviske landene som

⁴³ Statistisk Sentralbyrå 1997: s. 14

⁴⁴ Liland & Kjerland 2003: s. 132-133

⁴⁵ Liland & Kjerland 2003: s. 140

⁴⁶ Waldrop 2013: s. 136

var først ute med dette fokuset på kvinner, og var i første omgang de landene som ga mest støtte til familieplanlegging.⁴⁷

I takt med at kvinner i Skandinavia ble mer og mer representert i arbeidslivet og politisk arbeid, ble kvinner mer representert i bistandsarbeid- både som innflytelse hjemme i Norden, men også som mottakere for hjelpen. Fordi kvinner hadde, og har, en stor rolle i reproduksjon var det naturlig at kvinner var mottakere av bistand i forsøket på å få ned fødselsraten i u-land. Denne type familieplanleggingsbistand ville dessuten på sikt også være med på å forbedre situasjonen for kvinner, og være med på å styrke kvinners posisjon i samfunnet.⁴⁸ Dermed ville bistand rettet mot familieplanlegging både virke mot overbefolkning, samt bidra til at kvinner kunne arbeide og delta aktivt i samfunnet.

Fokuset på kvinner som egen faktor i utviklingshjelpen økte for alvor på 1970-tallet.

I 1975 var det for første gang gitt sentral plass til bistand rettet mot kvinner i stortingsmelding nr. 94 (1974-1975). Dette var i forbindelse med FNs kvinneår, hvor det blant annet ble holdt en internasjonal kvinnekonferanse i Mexico.⁴⁹ Oppmerksomheten dette genererte til kvinnerelatert utviklingsarbeid var en suksess, og tiåret 1976-1985 ble oppnevnt som kvinnetiår. Dette er med på å understreke oppmerksomheten spørsmålene rundt kvinners plass i samfunnet fikk den tiden.⁵⁰ Som et resultat av det økte fokuset ble det blant annet opprettet en særbevilgning for kvinner i 1984. Herav gikk det årlig en sum ut til bistandsarbeid rettet mot kvinner, og ordningen sto frem til år 2000.⁵¹

I 1992 var omtrent 1/5 av verdens befolkning fattig. Herav var det urbefolkning og kvinner som var hardest rammet, og da særlig alenemødre. Balsvik refererer til stortingsmelding nr. 51 (1991-1992), og skriver at kvinner var den mest nødvendige gruppen å nå ut til med bistanden.⁵² Altså var fokuset på utviklingshjelp til kvinner fortsatt nødvendig, og løftet frem, i tiåret etter den store fokusbølgen. En av strategiene som skulle forbedre kvinners situasjon var Women in Development, WID, som hadde som målsetting å integrere kvinner i utviklingsarbeid og bistand. Arbeidet skulle utføres på nasjonalt styringsnivå i flere land, men også i internasjonale

⁴⁷ Engh 2008: s. 253-255

⁴⁸ Engh 2008: s. 264-265

⁴⁹ Balsvik 2016: s. 89

⁵⁰ Ruud & Kjerland 2003: s. 177

⁵¹ Ruud & Kjerland 2003: s. 181

⁵² Balsvik 2016: s. 124

organisasjoner som drev med prosjekter for kvinner. Mot slutten av kvinnetiåret ble derimot WID kritisert fordi fokuset på kvinnerelatert bistand og utvikling stagnerte, og for at utviklingen gikk for sakte.⁵³ Et annet tema WID ble kritisert for, var at strategien ikke tok for seg de store forskjellene mellom menn og kvinner. Det førte til at en heretter kalte utviklingsspørsmålet for «Gender in Development,» GAD. Også denne endringen ble kritisert. Overgangen fra å snakke om «kvinner» til «kjønn» ble kritisert for å ta bort fokus fra likestilling og kvinner.⁵⁴

Etter kvinnekongressen i Beijing 1995 tok strategien for kvinnerelatert utvikling en klar ny vending mot såkalt «mainstreaming».⁵⁵ Dette innebar at kvinnerettet bistand skulle integreres sømløst i alt bistandsarbeid, og ikke lenger være en egen «gren» innenfor utviklingsarbeid.⁵⁶ En gikk altså bort fra å ha kvinnerettet bistand som egen post innenfor utviklingsarbeid, til at kvinnerettet bistand og utvikling for kvinner skulle inngå i, og bli tatt hensyn til, i *all* bistand.

Mainstreamingen hadde som hensikt at kjønnspolitikk skulle innføres og prege utviklingspolitikk og nasjonale strategier. Denne nye strategien ble tatt i bruk i både FN og EU, samt andre statlige og frivillige organisasjoner som drev bistand.⁵⁷ Denne mainstreamingen har blitt kritisert for å ikke ta høyde for ulike gruppers interesser.⁵⁸ En annen faktor som var utfordrende med mainstreaming var at det fantes få metoder for å få det til å fungere i praksis, selv om hensikten var god.⁵⁹ Mot slutten av 1990-tallet gikk en altså vekk fra å skulle integrere kvinnerettet bistand i utviklingsarbeid. Den nye ordenen var å bruke begrepet «kjønn», og å skulle mainstreme kjønnsrelatert utviklingsarbeid i alle bistandsspørsmål. Dette førte til kritikk for at det tok bort oppmerksomhet fra likestilling og kvinnerelatert utviklingsarbeid.

Utviklingsarbeid, inkludert det kvinnerelaterte, kom for alvor i vinden igjen på starten av 2000-tallet. Da ble tusenårsårene skapt, noe blant andre Norge var en aktiv bidragsyter og pådriver til.⁶⁰ Alle medlemmene i FN vedtok utviklingsmålene på FNs toppmøte i New York i 2000. Her ble det utformet åtte hovedmål som skulle oppnås innen 2015, derav å utrydde ekstrem fattigdom og sult. Videre innebar det ene målet å fremme likestilling, styrke kvinners stilling,

⁵³ Razavi & Miller 1995: s. 1

⁵⁴ Arnfred 2001: s. 21

⁵⁵ Parpart 2014: s. 383

⁵⁶ Razavi & Miller 1995: s. 3

⁵⁷ Bakka 2001: s. 36

⁵⁸ Arnfred 2001: s. 22

⁵⁹ Bakka 2001: s. 130

⁶⁰ Eggen 2013: s. 423

og bedre helse for gravide og fødende kvinner. Norge bandt seg til å bistå med midler, noe som ble formidlet i Stortingsmelding nr. 35 (2003-2004).⁶¹

Da det ble klart at FN-landene ikke lyktes med å nå tusenårsmålene, ble FNs bærekraftsmål opprettet i 2015. Bærekraftsmålene er en videreføring av tusenårsmålene fra 2000, og innebærer mange av de samme målsetningene, men er flere og mer detaljert utformet. I tillegg til å adressere fattigdom og ringvirkningene til det, har årsakene til fattigdom fått en sentral plass i bærekraftsmålene. Dessuten er det lagt sterkere vekt på at målene er noe som gjelder for alle verdens land, og at det er et felles globalt mål som arbeides mot. Målene var derfor også tilpasset industrialiserte land, ikke kun de landene med størst utfordringer knyttet til fattigdom. Til sammen utgjør de 17 bærekraftsmålene en plan for å utrydde fattigdom, bli kvitt ulikhet og stanse klimaendringene, og målet er at dette skal være oppnådd innen 2030. Bærekraftsmål nr. 5 rettet er mot likestilling mellom kjønnene, med særlig fokus på å styrke jenters og kvinners posisjon i samfunnet. Flere av de andre målene inneholder også punkter som retter seg mot likestilling, og å styrke kvinners posisjon i samfunnet.⁶² Det er derfor klart, både nasjonalt og internasjonalt, at det fremdeles er behov for kvinnerettet bistand. Nesten femti år etter FNs internasjonale kvinneår er problemene langt fra løst, og en sentral del av å skulle utrydde fattigdom er fremdeles å styrke kvinners posisjon i samfunnet.

2.3 Operasjon Dagsverk

Operasjon dagsverk er Norges største solidaritetsaksjon som er av og for ungdom. Deres prosjekter går alltid til å støtte unge i verden, med et særlig fokus på utdanning som er et av hovedfokusområdet deres.⁶³ En av kjernesakene til operasjon dagsverk er at ungdom selv skal styre store deler av arbeidet de gjør. Dette understreker formålet til organisasjonen, som er arbeid for at ungdom i hele verden har en rett til å bli hørt, noe som de mener er en forutsetning for en rettferdig verden.

OD ble etablert i 1964 i forbindelse med at Norges Gymniasamband hadde landsmøte, og der ble vedtatt at en gang i året skulle det være en solidaritetsaksjon. Helt fra starten av var formålet at bistanden skulle gå til ungdom i steder hvor man ikke hadde tilgang på skolegang. Den norske

⁶¹ Balsvik 2016: s. 152

⁶² FN 2023a

⁶³ Operasjon Dagsverk u.å.-e

solidaritetsorganisasjonen har inspirert andre, og flere andre land har hatt egne tilsvarende aksjoner i ODs ånd.⁶⁴

Organiseringen av OD er i høy grad basert på ungdom og skoler rundt omkring i landet. Organisasjonen har delt inn driften i flere ledd, hvorav skolekomitéene er på nederste nivå.. Både skole og distriktskomitéene består av ungdom mellom 13 og 19 år, og arbeidsoppgavene deres består blant annet av å arrangere og koordinere kampanjen for OD-dagen. Hovedkomitéen til OD har ansvaret for å lage og dele ut kampanjemateriale, og denne komitéen består av rundt 10 unge mennesker i alderen 18-19 år. Videre består OD sitt styre av unge under 25 år, og har ansvar for all deres aktivitet. OD-prosjektene velges ut av ungdommer på Elevtinget, som er Elevorganisasjonens årlige landsmøte, hvor ungdom fra hele landet møtes for å diskutere viktige saker i skolen. Det er altså klart gjennom ODs organisering at barn og unge spiller en enorm rolle for organisasjonen. På øverste nivå finner man ODs sekretariat, som består av tre rådgivere samt ODs leder, som driver den daglige driften av organisasjonen. I tillegg til dette har OD et bistandsfaglig råd, som består av voksne med erfaring fra bistand og utviklingsspørsmål, samt tidligere OD-ledere.⁶⁵ OD har samarbeidspartnere til hvert prosjekt de har. De ulike samarbeidsorganisasjonene har siden 1980-tallet selv sendt inn forslag til prosjekter som kan gjennomføres, hvorav OD styret plukker ut noen alternativer som blir sendt videre til Elevorganisasjonen som stemmer på hvilket prosjekt som skal gjennomføres.⁶⁶

ODs årlige prosjekter kan deles inn i to, hvorav den ene er innsamlingsaksjonen OD-dagen, mens den andre er Internasjonal Uke. Internasjonal Uke arrangeres på de skolene som ønsker dette, og har som formål å spre informasjon til elevene om årets prosjekt før OD-dagen. Skolekomitéene på de ulike skolene kan søke om midler til å gjennomføre en slik uke, og man kan også få besøk av noen ifra OD-organisasjonen som holder foredrag gratis for skolene. OD sine nettsider har også mange digitale undervisningsressurser, som er knyttet opp mot de årlige prosjektene deres.⁶⁷ Den andre delen av prosjektet er OD-dagen, som går ut på at elevene selv går ut i arbeid en hel skoledag for å samle inntekt til et gitt prosjekt. Elevene velger selv hvor de skal jobbe, enten om de forsøker å finne seg et arbeid innad en bedrift eller om de arbeider privat hjemme eller for noen de kjenner. De kan også få hjelp av lærer eller skolekomitéen om

⁶⁴ Krogslund 2001: s. 25-26

⁶⁵ Operasjon Dagsverk u.å.-f

⁶⁶ Frøyd 2018: s. 16

⁶⁷ Operasjon Dagsverk u.å.-g

de trenger hjelp med å finne arbeid. De elevene som velger å ikke delta i innsamlingsaksjonen skal være på skolen for å ikke få fravær for dagen.⁶⁸

2.4 Sør-Afrika

Sør-Afrikas historie er rik, og har vært innom mange faser og endringer. Jeg skal nå legge frem en kort bakgrunnshistorie for landet, med størst fokus på de siste tiårene. Likevel må en kortfattet bakgrunn av hovedtrekkene fra 1600-1900-tallet løftes frem for kontekstuell bakgrunn. I starten av imperialismen og de første europeerne kom til Sør-Afrika fungerte landet som en mellomstasjon for byttehandel, men økte etter hvert til å fungere som et sted for overvintring og for syke mennesker som ikke kunne reise videre. Overgangen til kolonisering skjedde utover 1600-tallet, da det nederlandske handelskompaniet VOC ønsket å utvide den tidligere byttehandelen til en mer forutsigbar virksomhet. VOC tok for seg flere eiendommer, og de eiendommen de selv ikke brukte til dyrking av varer leide de ut til sine egne ansatte. De fikk status som frie borgere, også kalt boere, som oversettes til bonde. Foruten om egne ansatte, bosatte det seg også andre mennesker i VOCs koloniadministrasjon seg, som også fikk tildelt land av VOC. Dette var den første gruppen som ble en fast bosetning av europeiske mennesker, og sentrerte seg i området rundt Kapp.⁶⁹

Den europeiske ekspansjonen økte drastisk i omfang på 1800-tallet da britene tok over for den nederlandske ekspansjonsmakten. I 1806 kuppet britene den tidligere nederlandske Kappkolonien. I løpet av 1800-tallet ble det hentet inn flere tusen innvandrere, som drev med dyrking, handel og etter hvert gull- og mineralutvinning.⁷⁰ Det var flere konflikter mellom afrikanerne og kolonistene utover 1800-tallet. Kolonistenes maktområder økte stadig lengre nord og østover i landet, noe som førte til at de Xhosa-talende lokale, i etterkant av en krig i 1811-812, ble drevet vekk fra området vest for Fish River.⁷¹ Også i Zulu-regionen var det økende konflikter mot slutten av 1800-tallet. Etter et mislykket forsøk av britene på å okkupere regionen i 1879, klarte britene å overta området på 1880-tallet. Heretter ble Zuluregionen oppdelt i flere og mindre områder som ble kontrollert av britiske styrker. Det var forsøk på opprør i senere år, men britene beholdt makten utover 1900-tallet.⁷² Det var også konflikter mellom boere og britene utover 1800-tallet, som resulterte i krig i århundreskifte. Bakgrunnen

⁶⁸ Operasjon Dagsverk u.å.-h

⁶⁹ Eriksen 2016: s. 24-26

⁷⁰ Eriksen 2016: s. 34-35

⁷¹ Eriksen 2016: s. 36

⁷² Eriksen 2016: s. 57-58

for konflikten var at boerne hadde opprettet to republikker, Transvaal og Oranjestaten, som britene søkte kontroll over. Dette endte i en krig på 1880-tallet som boerne gikk seirende ut av.⁷³ I århundreskiftet ble det dog en ny krig i området, grunnet at britene hadde en sterk interesse etter gull-og diamantfunn i Transvaal. Denne gangen gikk krigen i britenes favør, og det ble fred etter krigen. De to boer-republikkene fikk gode vilkår etter krigen, blant annet hjelp til gjenoppbygging og slettet krigsgjeld.⁷⁴

Etter koloniseringen har Sør-Afrika vært sterkt preget av systematisk rasisme, som i etterkrigstiden ble formalisert gjennom styringsregimet *apartheid* fra 1948. Apartheidregimet besto av segregering på alle nivåer, hvorav hovedessensen var at raser ikke skulle blandes. Fra 1950 ble det innført et offisielt raseregister som definerte om en person var hvit, afrikaner eller farget. Med årene kom stadig flere lover og vedtak som skulle opprettholde segregeringen, blant annet ved egne bosteder, egne busser og egne kinoer hvor kun hvite hadde tilgang. Denne systematiske inndelingen gjaldt også for sykehus og ambulanser, og selv ikke politiske partier kunne ha medlemmer av flere enn én rase. Utdanningssystemet i Sør-Afrika var også sterkt preget av rasismen, hvorav læreplanene var preget av at det var en hvit og herskende raseideologi som ble fulgt i undervisningen.⁷⁵

Til tross for flere motstandsbevegelser og frigjøringskamper allerede fra rundt 1955 av, var det først mot slutten av århundre at apartheidsystemet ble avskaffet. Tusenvis av protester, streiker og opprør hadde da pågått lenge, med økende grad fra rundt 1970-tallet. En del av denne innflytelsen kom fra USA, hvor borgerrettighetskampene førte til at en begynte å se på den afroamerikanske befolkningens historie og kultur med nytt syn. Det ble et generelt fokus verden rundt over svart historie- en motvekt til den eurosentrismen som hadde eksistert over flere århundrer.⁷⁶

Det var tidvis voldelige demonstrasjoner mot regimet, hvor flere tusen har måttet bøte med livet i protest. Særlig to hendelser, Sharpeville-massakren i 1960 og Soweto-opprøret i 1976, genererte massiv internasjonal oppmerksomhet. Noen mil sør for Johannesburg, i Sharpeville, demonstrerte 5000 mennesker fredelig mot pass-lovene som gjorde det ulovlig for afrikanere å

⁷³ Eriksen 2016: s. 52

⁷⁴ Eriksen 2016: s. 69-74

⁷⁵ Eriksen 2016: s.97-108

⁷⁶ Eriksen 2016: s. 117

oppholde seg i byer i mer enn tre døgn uten gyldig stempel i passet.⁷⁷ Den fredelige demonstrasjonen ble møtt av svært mange politimenn, som åpnet ild uhemmet inn i folkemengden. Flere hundre ble skadet, og 69 afrikanere døde av skadene, deriblant barn som prøvde å flykte. Dette førte til at nesten alle landene i FN fordømte apartheid, og mange tusen afrikanere brente passene sine. De massive protestene fra verden utenfor ble utnyttet av statsministeren Henrik Verwoerd som brukte situasjonen til å gjennomføre en folkeavstemming. Det resulterte i at Sør-Afrika ble erklært som republikk, og året etter meldte Sør-Afrika seg ut av det britiske samveldet. I etterkant av dette ble det ulovlig med anti-apartheid organisasjoner, og medlemmer risikerte strenge fengselsstraffer.⁷⁸ I etterkant av at motstandsorganisasjoner ble ulovlige, ble motstandsbevegelsene stadig mer radikalisererte og flere opprettet hemmelige planer for væpnede og voldelige aksjoner. Dette førte blant annet til at flere medlemmer og ledere for organisasjonene ble fengslet. Dette vekke også oppmerksomhet internasjonalt for å legge press på apartheidregimet.⁷⁹

Den andre hendelsen, Soweto-opprøret, hendte i en svart bydel utenfor byen Johannesburg. Dette opprøret skapte også mye oppmerksomhet internasjonalt. Dette var en protest som hadde sitt utspring etter at et nasjonalt vedtak bestemte at en enda større del av undervisningen skulle foregå på afrikaans.⁸⁰ Det forelå en frykt om at lokalbefolkningens morsmål, samt engelsk, skulle nedprioriteres til fordel for afrikaans. Dette resulterte i en marsj i protest mot vedtaket. Selv om dette i hovedsak var en fredelig protest, endte det i at politiet tok til tåregass og våpen, som resulterte i at flere hundre barn og voksne ble drept under protestene. Denne hendelsen preget nyhetsbildet sterkt, og selvsagt menneskene i Soweto. Flere hundre tusen elever holdt seg hjemme fra skolen i lang tid etterpå- med støtte både fra foreldre og lærere.⁸¹

Opprørene mot apartheid-regimet fortsatte utover 70 og 80-tallet, noe som ble svart på med forsøk på reformer og en enda sterkere stat av regimets ledere. På midten av 1980-tallet ble passlovene opphevet, loven som hadde nektet fargede fri adgang i byene. Det ble også lovlig å gifte seg med en partner av annen hudfarge.⁸² De nye innrømmelsene til regimet fikk dog ikke stor betydning- folket ville bli frigjort av regimet på alle områder. Apartheidregimet møtte ikke

⁷⁷ Eriksen 2016: s. 104

⁷⁸ Eriksen 2016: s. 112-113

⁷⁹ Eriksen 2016: s. 113-115

⁸⁰ Språk med utspring fra Nederland/boere

⁸¹ Eriksen 2016: s.120

⁸² Eriksen 2016: s. 126

bare motstand innenfra. Det internasjonale samfunnet protesterte også på tilstandene i Sør-Afrika, og det strømmet til med bistand til ofrene for rasepolitikken som ble ført i landet.⁸³

Det regjerende partiet, Nasjonalistpartiet, møtte stadig større motstand og oppslutningen deres raste. I 1989 falt oppslutningen deres til under 50% av stemmene, noe som ikke hadde skjedd på over 30 år. Det holdt likevel til en knepen seier.⁸⁴ I tillegg ble det den 2. februar 1990 klart at motstandsbevegelser ikke lenger skulle være ulovlig, og at alle politiske fanger skulle løslates. Den mest kjente aktivisten for antiapartheidbevegelsen, Nelson Mandela, ble dermed løslatt etter 27 år i fangenskap. Mandela ble en viktig talsperson for motstandskampen hele verden over, dette til tross for at ikke engang han selv hadde stemmerett på tidspunktet. To år senere ble Mandela valgt som leder av partiet African National Congress (ANC), et parti som lenge hadde drevet motstand mot apartheidregimet.⁸⁵ 27. april var det duket for landets første frie valg, og i likhet med Mandela kunne nå mange flere sørafrikanere stemme for første gang. Med nesten to tredjedel av stemmene gikk Mandela og ANC seirende ut av valget.⁸⁶ Apartheidregimet var omsider historie.

Arbeidsoppgavene til den nye regjeringmakten var ikke få. Etterdønningene av nærmere femti år med rasepolitikk var mange, og listen over sosiale problemer i landet var lang. Inflasjon, arbeidsledighet og fattigdom var noen av de mest sentrale problemene som rådet, til tross for at de fleste fikk bedre tilgang på helsehjelp og utdanning. I tillegg til dette var det fremdeles store ulikheter i holdninger blant befolkningen, folket var splittet. Spørsmålene og holdningene til rasepolitikk forsvant heller ikke over natten, og mange av den hvite befolkningen mente at de sosiale og økonomiske ulikhetene stammet fra manglende evner og vilje blant den fargede befolkningen.⁸⁷ Utfordringene med arbeidsledighet, fattigdom og landets økonomi vedvarte utover det nye tusenåret, til tross for at ulikhetene mellom de etniske gruppene har blitt mindre. Nedgang i ulikheten mellom de etniske gruppene skyldes fremveksten av en svart elite, samt at middelklassene i byene vokste seg sterkere. Forskjellen mellom de rike og fattige økte likevel, og undersøkelser har vist at hundretusener av familier var rammet av ekstrem fattigdom og underernæring også ut over 2010-tallet.⁸⁸

⁸³ Eriksen 2016: s. 133

⁸⁴ Eriksen 2016: s. 135

⁸⁵ Eriksen 2016: s. 137

⁸⁶ Eriksen 2016: s. 143

⁸⁷ Eriksen 2016: s. 144-147

⁸⁸ Eriksen & Millstein 2016: s. 154-165

Sør-Afrika har i dag av over 57 millioner innbyggere, og er en av Afrikas sterkeste økonomier. Til tross for at det er over tretti år siden apartheid-regimet opphørte, er ringvirkningene fremdeles merkbart tilstedeværende. Det råder store ulikheter mellom befolkningen, både økonomisk og sosialt, og det er den svarte befolkningen som kommer dårligst ut av statistikkene. I snitt kan over 9.5 av 10 personer over 15 år lese og skrive i Sør-Afrika, og forventet antall år på skolen er 10 år. Dette kan tyde på at landet har etablert gode rutiner rundt utdanning til tross for ulikhetene i landet. Et ikke fullt så positivt tall finner en i statistikkene for likestilling i landet. GII-indeksen måler 0,405- et tall som måler skjevfordeling i helse, medbestemmelse og yrkesaktivitet mellom menn og kvinner.⁸⁹ Til sammenligning er tilsvarende måling 0,016 i Norge, som regnes som et av verdens mest likestilte land.⁹⁰

2.5 Oppsummering

Som belyst har Norge drevet med bistand til utviklingsland siden 1950-tallet, og det har vært bred enighet i folket om at Norge skal gjøre dette. Organiseringen av bistanden har endret seg i løpet av årene, og det samme har fokusområdet i bistanden. Fra kvinnetiåret har kvinnerettet bistand tatt plass i norsk og internasjonal utviklingspolitikk. Selv om det har vært uenighet i hvordan en skal drive kvinnerettet utvikling, har det vært enighet både internasjonalt og nasjonalt om at det er en viktig del av utviklingsarbeidet. Operasjon Dagsverk er en av de frivillige organisasjonene som samler inn midler og fordeler det til ulike prosjekter og formål i utviklingsland. Organisasjonen rettet seg hovedsakelig mot ungdom, noe som gjør at utdanning står sentralt i deres bistandsvirksomhet. Et av landene Operasjon Dagsverk har hatt prosjekter i er Sør-Afrika. Landet har fremdeles store utfordringer knyttet til ringvirkningene av apartheidregimet, og den sosiale ulikheten i landet har vært, og er fremdeles, stor. En av utfordringene i Sør-Afrika er at kvinner er langt på nær likestilt med menn. I de neste kapitlene skal vi se nærmere på hva prosjektene til Operasjon Dagsverk har gjort for å bedre utfordringene rundt dette.

⁸⁹ FN 2022d

⁹⁰ FN 2021

3 Operasjon Dagsverk sine prosjekter i Sør-Afrika

I dette kapitlet har jeg sett gjennom funnene i ODs arkiv om de prosjektene som har vært i Sør-Afrika. Jeg har også sett på funnene i lys av de to forskningsspørsmålene «Hvordan relaterer dette seg til overordnede målsettinger på nasjonalt og internasjonalt nivå, slik disse kommer til uttrykk i henholdsvis Norads strategiplaner, Stortingsmeldinger og FNs konvensjoner?» og «Hvordan relaterer endringene seg til utviklingen i Sør-Afrika, slik dette kommer til uttrykk i ODs egne vurderinger og begrunnelser for innsatsen?». I tillegg til internasjonale og nasjonale holdninger finnes det andre drivkrefter som spiller inn på bistandsarbeid. Det er derfor ikke nødvendigvis slik at disse lyser særlig gjennom arbeidet, men det er også et interessant funn i seg selv. Jeg belyser funnene som er relatert til kvinnerettet bistand for alle prosjektene, noe jeg vil har gått mer i dybden på i neste kapittel.

3.1 OD1988

Operasjon Dagsverk i 1988 har fått navnet *Undervisning mot rasisme*, og gikk til Mosambik, Zimbabwe, Namibia og Sør-Afrika. Jeg har kun tatt utgangspunkt i kildematerialet som sentrerer seg i Sør-Afrika under OD1988. I prosjektbeskrivelsen kommer det frem at i Sør-Afrika har OD, SAIH og Fellesrådet for det Sørlege Afrika samarbeidet med lokale organisasjoner. Av midlene OD1988 samlet inn gikk brorparten av støtten til prosjekter i Namibia. Kildematerialet fra OD1988 som jeg har funnet hos riksarkivet er dermed noe snevert- og inneholder kun to prosjektbeskrivelser i Sør-Afrika for denne perioden. Videre i beskrivelsen står det at i Sør-Afrika gikk midlene til alternativ utdanning for svart ungdom, og at en har støttet yrkesutdanning, ekstra-undervisning, stipendordninger og ulike fritidstilbud. De siste midlene til Sør-Afrika i forbindelse med OD1988 ble utbetalt august 1992. Noen av prosjektene fra OD1988 ble drevet videre med støtte fra blant annet Det Norske Utenriksdepartementet.⁹¹

Det første prosjektet OD støttet i 1988, «*The Batlagae Trust*», ga støtte til rundt 6000 barn og ungdom som returnerte til landet etter flere år i eksil. Dette prosjektet fokuserte på arbeid med tilvenning til skolen, og tilpasning til de endringene læreplanene og skolesystemet hadde vært gjennom de siste årene. Prosjektet delte ut midler til elever som oppfylte en rekke kriterier. Under kriteriet B2, blir det nevnt at midlene ble formidlet etter prioritering av alder, kjønn og bosted- og dermed hvem som er mest trengende.⁹² Hva de mente med kjønn her er ikke

⁹¹ Riksarkivet, Sogsvann: arkiv RA/PA-1829/A/AB/L0001 (1998)- Operasjon Dagsverk Prosjektene fra 1964 til i dag, Operasjon Dagsverk 1988- Det Sørlege Afrika

⁹² Riksarkivet, Sogsvann: arkiv RA/PA-1829/F/FB/FBF/L0001 (1991)- The Batlagae Trust

spesifisert, men det er nærliggende å anta at kvinner var en av de prioriterte målgruppene her. Dette fordi bistandsmidlene tradisjonelt sett har blitt gitt til menn, og ved å inkludere «kjønn» som kategori kan det tyde på at «kvinner» faller innunder «kjønn».

Det andre programmet OD1988 støttet var «*KHUPHUKA STEP*»- et prosjekt rettet mot arbeidstrening for returnerte Sør-Afrikanske flyktninger. Prosjektbeskrivelsen inneholder en liste over målgruppen for prosjektet- altså de som møter kriterier for å motta støtte til arbeidstrening. Målgruppen var 1) Mennesker som ikke hadde utdanning fordi de måtte dra i eksil, 2) Voksne som hadde vært offer for det diskriminerende utdanningssystemet i Sør-Afrika, og dermed var ufaglært og arbeidsledig, 3) Kvinner, særlig single, arbeidsledige, inkludert kvinner som pga. apartheid var enslig forsørgende og 4) tidligere politiske fanger og aktivister som ikke hadde hatt tilgang på utdanning.⁹³

3.1.1 Sør-Afrika i samtiden

Det skjedde enorme endringer i det politiske systemet i Sør-Afrika mot slutten av 1980 og på starten av 1990-tallet. Høsten 1989 ble flere ledere av ANC, motstandsbevegelsens største parti, sluppet ut fra fengsel. I nabolandet Namibia tok dessuten en frigjøringsbevegelse, SWAPO, seieren ved valget. Som tidligere nevnt, erklærte den sørafrikanske presidenten de Klerk den 2. februar 1990 at alle politiske fanger skulle løslates. Dermed var det klart for at omtrent 200 000 politiske flyktninger i eksil kunne returnere hjem uten å risikere forfølgelse.⁹⁴

Som følger av at det fra 1990 ikke lenger var ulovlig å støtte frigjøringsbevegelsen, returnerte tusenvis av barn og unge tilbake til Sør-Afrika. Den økonomiske nedgangen i Sør-Afrika var et faktum flere år før flykningene i eksil returnerte til hjemlandet. Apartheidsystemet var dyrt i drift, og landet bygde seg opp stadig mer gjeld. Dessuten hadde flere tiår med rasedelt utdanningssystem ført til at det var få kvalifiserte arbeidere når industrien ble mer og mer modernisert. Landets vekst i BNP sank fra 60-tallet, og ikke før nærmere tusenårsskifte snudde vekstkurven. Dette førte igjen til at det var høy risiko forbundet med å investere i landet, og færre ville innvilge lån til et land som var rammet av mye uroligheter.⁹⁵ Den økonomiske situasjonen i Sør-Afrika var med andre ord ikke optimal å returnere til for de mange tidligere flyktingene. I begrunnelsen for «*KHUPHUKA STEP*» ble en rekke utfordringer for

⁹³ Riksarkivet, Sogns vann: arkiv RAPA-1829/F/FB/FBF/L0001 (1991)- THE KHUPHUKA STEP, Side 2: Target Group

⁹⁴ Eriksen 2016: s. 137

⁹⁵ Eriksen 2016: s. 130-131

integreringen av de returnerte flyktningene nevnt. Blant annet var arbeidsledigheten høyere enn noen gang tidligere, økonomien var under hardt press, og at utdanning og opplæring har vært under store forstyrrelser de siste årene. I tillegg til endrede sosiale og politiske forhold for de returnerte, ville en svært vanskelig økonomi være utfordrende. De som var i eksil kom fra et beskyttet og lukket samfunn, hvor de fikk dekt grunnleggende behov, noe som ikke var tilfelle i Sør-Afrika.⁹⁶

De nevnte prosjektene som OD har gitt støtte til under denne perioden har gått til reelle utfordringer i Sør-Afrika den perioden. Som følger av de av store økonomiske utfordringer i landet og høy arbeidsledighet, var det utfordrende forhold i landet for de som returnerte etter eksil. Prosjektene OD støttet handlet i hovedsak om arbeidstrening og yrkesrettet utdanning i forsøk på å få de returnerte i arbeid. Gruppen var lidende etter brudd eller mangel på utdanning under perioden de måtte forlate hjemlandet, og de sto igjen med få kvalifikasjoner til arbeidslivet. I tillegg førte industrialiseringen av arbeidsmarkedene i Sør-Afrika til at få var kvalifiserte til arbeid, og dermed ville stønad til utdanning av denne gruppen samsvare med behovene i landet i den perioden. Tilsynelatende ville derfor prosjektene for OD1988 samsvare med utviklingen i Sør-Afrika og behovet for stønad knyttet til utdanning og yrkesrettet trening.

3.1.2 Internasjonale og nasjonale holdninger til utvikling

FNs verdenserklæring om menneskerettigheter ble vedtatt først i 1948, og er nå undertegnet av alle FNs medlemsland. I den 25 artikkelen i erklæringen heter det at alle har rett til en tilstrekkelig levestandard, både for egen og familiens del. Herunder kommer mat, klær, bolig og helseomsorg inn som elementer i levestandarden. Videre erklæres det at mødre og barn har rett til en spesiell omsorg og hjelp. I den neste artikkelen står det at alle har rett til undervisning, og at elementær undervisning skal være både obligatorisk og gratis.⁹⁷ I Norads strategiplan for 1990-tallet står det at hovedmålet for norsk utviklingsbistand var å bidra til varige forbedringer, både økonomisk, sosialt og politisk for befolkning i utviklingsland. Bistanden skulle også fordeles og brukes slik at det gagnet de fattigste menneskene på best mulig måte. I tillegg skulle bistanden tilpasses mottakerlandet- både politisk, men også ut ifra landets prioriteringer.⁹⁸ Dermed er landets sosioøkonomiske situasjon noe som en måtte ta som utgangspunkt før en inngikk et utviklingssamarbeid med landet. Stortingsmelding nr. 36 (1984-1985) understreker

⁹⁶ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RAPA-1829/F/FB/FBF/L0001 (1991)- THE KHUPHAKA STEP, Side 1: The returnees

⁹⁷ FN 2022e

⁹⁸ Norad 1992: s. 11-12

at norsk bistandsarbeid bunner ut i solidaritet og humanitære tradisjoner- ikke for egne interesser. Hovedtanken bak arbeidet var å redusere fattigdom, fremme likestilling samt jobbe mot økonomisk vekst i mottakerlandene. Her ble rask befolkningsvekst og økonomisk kriser på 1980-tallet trukket frem som en stor utfordring i flere av mottakerlandene.⁹⁹

I tråd med kvinnetiåret ble FNs kvinnekonvensjon vedtatt i 1979, og trådte i kraft og ble ratifisert av Norge i 1981. Her ble all diskriminering av kvinner fordømt, og alle konvensjonspartene skulle strebe etter en politikk som avskaffet diskriminasjon og som arbeidet for likestilling. Videre i konvensjonen fremmes hovedhensikten med arbeidet- det skal arbeides med å sikre kvinner politisk, sosialt, økonomisk og kulturelt, på så måte at kvinner har utvikling og fremgang og oppnår alle menneskerettighetene og grunnleggende friheter på likt grunnlag som menn.¹⁰⁰ Også stortingsmeldingen og Norads strategier dedikerte spalteplass til likestilling og det å fremme kvinners posisjon i samfunnet. Norad la frem kvinnerettet bistand som en sentral faktor for utviklingshjelp. De argumenterte med at kvinner er svært sentrale når det kommer til barns oppvekst, samt i å begrense befolkningsveksten. Derfor ønsket Norad å arbeide for at kvinner skulle få bedre vilkår, både i livet og i arbeid, samt muligheter for å stille likt med menn på det politiske, sosiale, økonomiske og kulturelle planet.¹⁰¹ Det er dedikert et eget kapittel for kvinner og kvinnerettet bistand i stortingsmelding nr. 36 (1984-1985), hvorav det også står skrevet at kvinnerettet bistand er til fordel for barn. Her legges frem flere grunner til å drive kvinnerettet bistand, og statistikk som viser til at kvinner var lite representert i arbeidskraft, eiendom og inntekt, til tross for at det var omtrent like mange menn og kvinner i verden. Dessuten legger stortingsmeldingen frem at det er stor sammenheng mellom kvinners utdanningsnivå og antall barn- og deres prestasjoner på skolen.¹⁰² At en kvinne har utdanning og arbeid vil derfor med høyere sannsynlighet føre til at neste generasjon også tar utdanning- og dette på sikt vil trolig bidra til at flere er i arbeid og genererer inntekt.

Til tross for at kvinnerettet bistand er nevnt både i menneskerettighetene, stortingsmeldingen og Norads strategier, er det lite nevnt i prosjektplanene for OD1988. Kvinner/kjønn nevnes i begge prosjektenes prioriteringslister, men ikke i særlig stor grad. Dette er overraskende sett i lys av kvinnetiårets søkelys på temaet, samt de internasjonale og nasjonale holdningene i

⁹⁹ Meld. St. 36 (1984-1985): s. 19-21

¹⁰⁰ FN 2022f

¹⁰¹ Norad 1992: s. 21

¹⁰² Meld. St. 36 (1984-1985) s: 99

samtiden. OD1988 sine prosjekter i Sør-Afrika var i samarbeid med lokale organisasjoner, i tråd med Norads strategier om å tilpasse bistanden til mottakerlandets sosiale og økonomiske situasjon. Dette kan tenkes å ha vært en fordel, da lokale organisasjoner gjerne har andre forutsetninger for å kjenne til hvor skoen trykker og behovene for bistand er størst. Det er også i tråd med Norads prinsipp om mottakerorientering, som vist til i kap. 2.1.

3.2 OD1994

OD1994, *Utdanning for frigjøring i Sør-Afrika*, var et OD-prosjekt i samarbeid med SAIH og fellesrådet for Afrika, som i samarbeid med INTERFUND jobbet sammen med lokale organisasjoner i Sør-Afrika. OD1994 fordelte midlene til fire ulike program sentrert hovedsakelig rundt utdanning og arbeidstrening, men også konflikthåndtering. OD begrunnet prosjektet med at svart ungdom fremdeles ble diskriminert og hadde dårligere forutsetninger enn hvite landsmenn, til tross for at apartheid offisielt ble avskaffet samme år som prosjektet forekom. Utdanning ble trukket frem som et sentralt område hvor ulikheten var mest synlig. I tillegg ble det lagt frem at opptakskravene for videre utdanning var for høye og at arbeidsledigheten fremdeles var en stor utfordring i landet. Nelson Mandela selv uttrykte at for å få til et rettferdig Sør-Afrika var utdanning det viktigste å arbeide med. Dette var med på å legge grunnlaget for OD1994, som hadde sitt hovedfokus på svart ungdom som på grunn av apartheid hadde falt ut av skolesystemet.¹⁰³

Det første av de fire ulike satsingsområdene ble kalt for «*Education Access*», og handlet om tilgangen på videre utdanning. Innenfor dette satsingsområdet ble det gitt støtte til tre ulike prosjekter som alle arbeidet for å gjøre overgangen fra grunnutdanning til videre utdanning mer overkommelig. Dette var nødvendig fordi den offentlige utdanningen ikke var tilstrekkelig nok for å forberede de afrikanske studentene for videre skolegang. Et av de tre prosjektene under satsingsområdet, «*Disabled People of South Africa*», gikk dessuten utelukkende til ungdommer med ulike funksjonshemminger, for å forberede dem på høyere skolegang.¹⁰⁴ Det andre satsningsområdet, «*Enterprise Education*» var sentrert rundt yrkesutdanning og jobbskapingkurs. Igjen ble støtten delt ut til seks ulike prosjekter som arbeidet for formålet. Bidragene ble begrunnet med at arbeidsledigheten var skyhøy, og selv om det i stor grad kan

¹⁰³ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/A/AB/L0001 (1998)- Operasjon Dagsverk Prosjektene fra 1964 til i dag, Operasjon Dagsverk 1994-Utdanning til frigjøring i Sør-Afrika

¹⁰⁴ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/F/FC/L0001/ Sakspapirer 1997/ Educational Access Programme

begrunnes med den økonomiske nedgangen i landet, viser statistikk at den offentlige utdanningen i regi av staten ikke trente elevene opp i tilstrekkelige ferdigheter som var nødvendig for å skaffe inntekt. Utdanningen staten sto for ga en mer formell og teoretisk utdanning, altså ikke praktisk og relevant for behovene i Sør-Afrika.¹⁰⁵ De to første satsingsområdene sentrerte seg dermed i stor grad rundt utdanningssystemet og arbeidet for å forbedre afrikansk ungdom sine sjanser for arbeid og høyere utdanning.

De to siste fokusområdene sentrerte seg i større grad rundt de voldelige tendensene og utfordringene som var knyttet til dette. «*Peace and Conflict Resolution*», eller opplæring i konfliktløsning, var et satsningsområde som OD ga stønad til i forbindelse med OD1994. Dette var støtte til tre prosjekter som drev forebyggende arbeid mot konflikter i Kwa-Zulu/Natal, en region som lenge hadde store og voldelige konflikter. Her skulle en trene opp lærere, elever og skolebestyrere til å drive konfliktløsning, og på den måten lære det videre til flere ungdommer. Det ene prosjektet gikk ut på å samle ungdommer fra ulike sider av konflikten, for å kunne lære å forstå hverandre og deres fortid, og utvikle ungdommen og deres ferdigheter.¹⁰⁶ Det siste satsningsområdet var «*Youth Leadership and Training*», som var kurs i ledertrening og utvikling av personlige ressurser. Argumentasjonen for dette var at skolesystemene i landet enda slet med store utfordringer og opprør fra tiden før 1994. Ungdommer sto i bresjen i kampen mot apartheid, noe som forårsaket streiker, boikott og sivile ulydigheter som gikk utover skolegangen til mange. Dette brakte med seg mangel på disiplin, mye fravær og hærverk. Disse utfordringene vedvarte også i årene etter at ANC vant frem. Stønaden skulle derfor gå til å forbedre skolesystemet, trene opp rektorer og skolestyret samt til å gi lederkurs til elever. Støtten ble utgitt til fire prosjekter- hvorav det ene, «*Women`s Leadership Training Project*», gikk utelukkende til kvinner og jenter. Dette var bygget på en visjon om at kvinner kunne og burde være en viktig del av samfunnets utvikling.¹⁰⁷

3.2.1 Sør-Afrika i samtiden

1994 er et viktig årstall i Sør-Afrikas historie. Det var året hvor landet fikk et nytt styresett og det første frie valget ble gjennomført. Nelson Mandela med ANC vant valget med stort flertall, og apartheid ble omsider offisielt avskaffet. Kvinner fikk omtrent ¼ av plassene i parlamentet,

¹⁰⁵ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/F/FC/L0001/ Sakspapirer 1997/ Enterprise Education Initiative Programme

¹⁰⁶ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/F/FC/L0001/ Sakspapirer 1997/ Peace and Conflict Resolution Programme

¹⁰⁷ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/F/FC/L0001/ Sakspapirer 1997/ Youth Leadership and Training Programme

noe som var en mye høyere andel enn tidligere. Et nasjonalt kvinneforbund ble opprettet i Sør-Afrika under prosessen om å gå over til et demokratisk flerpartistyre. De arbeidet for likestilling, og fikk gjennom flere av kampsakene sine.¹⁰⁸ Til tross for politisk fremgang i landet, var de økonomiske og sosiale kårerne fremdeles svært utfordrende. I 1994 var over 40 prosent av afrikanerne i landet arbeidsledige- og over halvparten av kvinnene sto uten jobb. Mens så og si alle hvite tjente over fattigdomsgrensa og hadde innlagt vann i husene sine, var det mørke tall for den afrikanske delen av befolkningen, hvor nesten 95% tjente under fattigdomsgrensen, og under 1/3 hadde innlagt vann i hjemmet.¹⁰⁹ Det var altså store forskjeller på folk også utover 1990-tallet, til tross for den politiske fremgangen. I 1996 ble det utformet en ny grunnlov som stadfestet like rettigheter uavhengig av hudfarge, livssyn, kjønn og seksuell orientering. Kvinneorganisasjoner fremmet også en abortlov og en ekteskapslov med like rettigheter, noe som var svært kontroversielt fordi det gikk imot lange tradisjoner i landet.¹¹⁰ Den nye grunnloven vitnet om enorme endringer i holdninger, bare to år etter apartheids avskaffelse. Men selv om grunnloven var et symbol på demokratisk utvikling sto problemene fremdeles på rekke i landet.

I en søknad for prosjektene tilknyttet OD1994, sendte SAIH og Fellesrådet for Afrika til OD prosjektbeskrivelsene til de fire prosjektene, i tillegg til bakgrunnsinformasjon om hvorfor de mente prosjektene burde bli gjennomført. Her ble det påpekt at den sør-afrikanske befolkningen hadde et stort flertall av unge mennesker under 30 år, og at det også var den gruppen som var mest lidende i landet. De la frem at AIDS-epidemien var et stort samfunnsproblem i landet, i tillegg til at skolesystemet hadde store utfordringer og det var en økende voldsproblematikk i landet. I tillegg var det få innganger til arbeidslivet, og alle disse faktorene rammet unge mennesker i størst grad. De la også frem statistikk som viste at den økonomiske krisen hadde ført til at bare omtrent 13% av de som var nye på arbeidsmarkedet fikk jobb. For en ung afrikansk mann under 30 år, var det rundt 23% sannsynlighet for å få jobb. For kvinner under 30 år var tilsvarende statistikk 14%.¹¹¹ I et dokument sendt fra SAIH og Fellesrådet for Afrika, til OD, informerte de om at det var flere utfordringer med prosjektene tilknyttet OD1994. Dette var på grunn av situasjonen i Sør-Afrika samtiden. Etter at apartheid ble avskaffet ble det

¹⁰⁸ Eriksen 2016: s. 142-143

¹⁰⁹ Eriksen 2016: s. 146-147

¹¹⁰ Eriksen 2016: s. 149

¹¹¹ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/F/FC/L0001 (1996)- Sakspapirer 1997- Sør-Afrika søknader for 1997 fra SAIH og Fellesrådet for Afrika til OD- Application to Operasjon Dagsverk- Introduction

vanskelig for mange organisasjoner å kartlegge hva som var deres hovedmål. SAIH og Fellesrådet for Afrika skrev dog at det stadig dukket opp nye initiativ og at de hadde ønsket om å avvente situasjonen, og følge med på denne utviklingen.¹¹²

De fire ulike satsingsområdene for OD1994 samsvarer i stor grad med samtidens realiteter i Sør-Afrika. Arbeidsledigheten som følger av økonomisk nedgang var trolig et av de mest pressende problemene, noe både «*Enterprise Education*» og «*Educational Access Programme*» var begrunnet med. «*Enterprise Education*» tok sikte på å trene opp jobbferdighetene til ungdom og unge, og da særlig tilpasset behovene i samfunnet. På den måten ble unge trent opp i ferdigheter som var relevante og som ga muligheter til å skaffe seg arbeid. På samme måte som for OD1988, var tilgang på utdanning en sentral del av begrunnelsen for OD1994. «*Educational Access Programme*» ble utarbeidet for å få flere afrikanske ungdommer og unge i høyere utdanning, fordi grunnskolen ikke forberedte dem godt nok. Dette var også en problemstilling tidligere, men da på grunn av den store tilbakevendingen av tidligere politiske flyktninger og ungdommer i eksil.

3.2.2 Internasjonale og nasjonale holdninger til utvikling

I 1990 trådte FNs barnekonvensjon i kraft, en vedtakelse av rettigheter som er gjeldende for alle verdens barn.¹¹³ Noen av rettighetene som ble erklært er at alle barn, mennesker under 18 år, har rett på beskyttelse, nok mat og drikke, helsehjelp og tilgang på skole. Erklæringen stadfester også at alle barn har de samme rettighetene.¹¹⁴ Sør-Afrika signerte konvensjonen i 1993, og ble ratifisert to år senere.¹¹⁵ Den tiden hvor OD1994 sine prosjekter ble gjennomført var dermed Sør-Afrika pliktet til å følge vedtektene om barnas rettigheter.

Stortingsmelding nr. 19 (1995-1996) omtaler norsk politikk overfor utviklingslandene. Både norsk bistand, handel og utenrikspolitikk var av felles interesse for både Nord og Sør, og meldingen vektla bærekraftig utvikling. Det ble understreket at politikken Norge førte skulle være respektfull og av forståelse for utviklingslandenes tradisjoner og holdninger. Meldingen var delt inn i noen delmålsettinger, som alle skulle bidra til å nå hovedmålet. Delmålene besto blant annet av å 1) bidra til bedring av økonomiske, sosiale og politiske forhold i landene det

¹¹² Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/F/FB/FBB/L0004 (OD1994)- Budsjett/planer. Plan for bruk av OD-midlene i perioden 1997-1999

¹¹³ Per. 2023 er USA det eneste landet som ikke har sluttet seg til konvensjonen

¹¹⁴ FN 2023b

¹¹⁵ UN 1990

samarbeides med, 2) bidra for demokrati, fred og menneskerettigheter, 3) økonomisk og sosial utvikling for de fattige, 4) bevare jordas miljø og biologisk mangfold, 5) bidra til likestilling og like muligheter for kvinner og menn, samt 6) bidra til å forebygge konflikter og naturkatastrofer. Dette utgjorde grunnlaget for målsettingen for norsk utviklingspolitikk. Bidragene skulle også være utformet slik at hovedmålene skulle nås for egen maskin. Dette var fordi en mente utviklingslandene selv hadde mest innsikt i hva og hvor endringene skulle foregå, og på den måten kunne de selv være involvert i prosessene.¹¹⁶

Norads strategi for bistand i 1990-årene var tuftet på samme de målsettingene som vist til i Stortingsmelding nr. 19. Den gikk ut på å bidra til varige forbedringer økonomisk, sosialt og politisk for mottakerlandene. Igjen var det utviklingslandene som hadde hovedansvaret for utviklingen, da den skulle skje basert på deres forutsetninger og holdninger.¹¹⁷ Det vil si at prosjektene som det ble bidratt til, skulle planlegges og gjennomføres lokalt, og at Norads rolle i prosjektene skulle være mindre aktiv. På 1990-tallet skrev Norad at helse, utdanning og kompetanse var sentrale faktorer for at samfunnet skulle oppnå økonomisk vekst og forbedring av de sosiale vilkårene i landet. De skrev også at bistanden skulle fortsette å ha kvinneperspektiver, for å kunne oppnå likestilling og likeverd mellom kjønnene.¹¹⁸

Samtlige av OD1994 sine prosjekter ble driftet lokalt av ulike organisasjoner og deres prosjekter i Sør-Afrika. Dette samsvarer med både Norad og stortingsmeldingens agenda om at utviklingen måtte skje for egen maskin. Nettopp fordi prosjektene ble gjennomført av lokale organisasjoner, ville trolig vinklingen være basert på lokale tradisjoner og behov. Et av målene regjeringen la frem var at bistanden skulle bidra til å unngå konflikter, noe «*Peace and Conflict Resolution Programme*» var spesifikt rettet inn mot. I tillegg var «*Youth Leadership and Training Programme*» sentrert rundt det å forbedre skolesystemet, hvorav et av prosjektene gikk utelukkende til å styrke kvinner sine roller i lederskap. Kvinners roller i samfunnet ble vektlagt både i prosjektet og i grunnholdningene for norsk bistand. En annen tungtveiende holdning i norsk og internasjonal bistand var utdanning, noe som bestandig har vært OD sitt primære satsingsområde. OD1994 var intet unntak, da store deler av prosjektet ble knyttet opp mot utdanning og yrkestrening.

¹¹⁶ Meld. St. 19 (1995-1996)

¹¹⁷ Norad 1990: s. 11

¹¹⁸ Norad 1990: s. 18-19

Selv om OD1994 ble initiert relativt raskt etter forrige prosjekt, hadde store endringer skjedd i det sørafrikanske samfunnet siden OD1988. De politiske endringene mellom 1988 og 1994 var enorme, og ordlyden i begrunnelsene for prosjektene forandret seg også. Den mest åpenbare endringen var at apartheidregimet fremdeles var gjeldende under OD1988, mens i OD1994¹¹⁹ arbeidet en mot ringvirkningene etter apartheid. En ny epoke i sørafrikansk historie begynte, hvor en skulle rydde opp i utfordringene forårsaket av det tidligere systemet. Noe som ikke hadde bedret seg siden forrige prosjekt var den økonomiske situasjonen i landet, økonomien hadde snarere forverret seg. Dette kan være en naturlig forklaring på at begge prosjektene fokuserte på utdanning og det å bli rustet for arbeid, noe som også faller under OD sine kjernesaker. Fokuset på konflikthåndtering var et nytt element for OD1994, og var i tråd med Stortingsmelding nr. 19 (1995-1996).

3.3 OD2004

OD2004 *Alternativer til vold i Sør-Afrika* var i samarbeid med SAIH, og ga støtte til sju ulike prosjekter i årene 2005-2010. Prosjektet ble særlig sentrert rundt voldsforebyggende arbeid. Målgruppen for bistandsarbeidet var ungdom, både i og utenfor skole, samt ungdom som var i risikogruppen eller som hadde vært fengslet. Arbeidet skulle gi verktøy til ungdommen for å kunne endre egen livssituasjon gjennom kursing i konfliktløsning, ledertrening og medstudentundervisning. Prosjektene var geografisk sentrert i Gauteng (Johannesburg) og to byer i KwaZulu Natal.¹²⁰

Midlene ble fordelt til lokale organisasjoner som hadde ulike tilnærminger og målgrupper. En av organisasjonene, «PASCA» hadde et todelt arbeid hvor ungdommen først skulle utvikle selvbevissthet og en kritisk forståelse for samfunnet rundt. Dette skulle gjøres ved hjelp av workshops som fokuserte på konflikter og kjønn, narkotika og alkoholmisbruk, samt hiv/aids. Deretter skulle ungdommen bli lærlinger, delta i opplæringsprogrammer eller starte egne bedrifter med støtte av mentorer. «CDOP» sitt arbeid dreide seg om å forebygge kriminalitet blant ungdom, hvor en del av midlene gikk til forskning for å finne ut mer om de sosiale og miljømessige årsakene til at kriminalitet oppstod. «DramAidE» drev arbeid med teater, men skulle også informere og utvikle ferdigheter slik at ungdommen kunne utdannes og være bedre rustet for fremtiden. «K-CAP» ble drevet av ungdommer, og hadde et eget ungdomssenter. Her

¹¹⁹ Selv om prosjektet ble gjennomført i 1994, var prosjektene midlene gikk til fordelt fra 1995 og utover

¹²⁰ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/A/Aa/L0002/ 2006/ Saksfremlegg/ OD2004 Langtidsplaner fra SAIH

ble det gitt utdanning innen kunst og livsmestring- med et mål om at kreativ utdanning og styrking av selvtillit ville holde ungdommen unna gatene. De var også inkluderende ovenfor funksjonshemmede, som ble begrunnet med at mange ble funksjonshemmet som følger av motstandskampen mot apartheid. «*Sibiwka*» var en drama- og teaterorganisasjon, som ga opplæring til ungdommer med kriminell bakgrunn. Ungdommen lagde egne dramaforestillinger og opplegg som de gjennomførte på forskjellige skoler i nærområdet. «*Khulisa*» gikk ut på at ungdom fikk kursing og satte i gang egne prosjekter i lokalsamfunnet sitt. Dette prosjektet var kriminalforebyggende, og på lang sikt skulle en forberede unge ledere til å kurse og trene opp nye ungdommer i voldsforebygging og konfliktløsning. «*GCC*», var et råd som var drevet av kirker. De drev med utdanning av ungdommer, og var et fredsbyggende program. En skulle lære opp ungdommer i fred og rettferdighet, i håp om å gå bort fra det voldspregede samfunnet. De skulle også gi nye muligheter til fengslede, tidligere fengslede og gjengmedlemmer, og på den måten redusere antallet mennesker som ble innsatt i fengsel på nytt.¹²¹

3.3.1 Sør-Afrika i samtiden

Selv om økonomien i Sør-Afrika hadde bedret seg siden midten av 1990-tallet, var økonomien fremdeles preget av svingninger og til grads usikkerhet. Gull, diamanter, platina, mangan og krom er eksempler på eksportvarer som ble sendt ut av landet. Samtidig var det vanskelig å konkurrere mot lavkostland i Asia i tekstil- og bilindustrien. Økonomien var på opptur da finanskrisen rammet verden i 2007/2008, og Sør-Afrika var ikke et unntak for den verdensomspennende krisen. Det antas at rundt en million arbeidsplasser forsvant som følger av krisen.¹²² Til tross for at den økonomiske situasjonen var på bedringens vei var det fremdeles store problemer knyttet til økonomi og arbeidsledighet ti år etter apartheidregimet ble avviklet.

I langtidsplanene for prosjektet begrunnet SAIH innsatsen i landet med at ringvirkningene etter apartheid hadde satt dype spor i samfunnet. Under apartheid ble befolkningen nærmest vant til vold som strategi fra myndighetene. Dessuten ble ungdom gjort til syndebukker for den store voldsproblematikken i landet, noe som førte til store sosiale utfordringer for gruppen. Hele 45% av befolkningen var under 15 år, og de tidligere generasjonene var preget av å ha mistet eller å ha fått lite utdanning under frigjøringskampen mot apartheid. Arbeidet ble derfor satt i gang for å endre oppfatningen blant ungdommer om at vold er akseptabelt. Foruten om land i krig hadde

¹²¹ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/F/Fb/Fbf/L0003/ 2006/ Med ungdom i kampen mot vold i Sør-Afrika- Langtidsplaner inkludert årsplaner 2005/ SAIH

¹²² Eriksen & Millstein 2016: s. 154-155

Sør-Afrika den høyeste forekomsten av vold mot kvinner i verden, og volden var ofte av seksuell art. SAIH viste også til statistikk som viste at ca. 1300 kvinner ble voldtatt hver eneste dag i landet, og underrapportering til politiet bidro til at få gjerningsmenn ble tatt. I tillegg var hiv/aids svært utbredt på den tiden, rundt 1 av 5 var antatt smittet av viruset. Utdanningssystemet hadde lenge vært systematisk rasistisk. Det ble utarbeidet for at kolonimakten, og senere de hvite, skulle beholde makten i landet. Å være på kant med loven og å utøve vold var derfor blitt sett opp til under motstandskampene, en holdning som hang igjen i mange år. Mange elever bar våpen på skolen, og denne kulturen gjorde det å drive opplæring svært utfordrende.¹²³ Voldsproblematikken i landet var alvorlig, og preget livene til ungdommene i stor grad. Flere av prosjektene under OD2004 fokuserte på nettopp voldsproblematikk, og det å gi opplæring i yrkesrettet arbeid og utdanning som alternativer til kriminalitet. Det samsvarer med en del av utfordringene unge hadde i landet på den tiden. En annen stor utfordring i Sør-Afrika var kjønnsbasert vold, noe prosjektene tilsynelatende ikke arbeidet mot i særlig stor grad.

3.3.2 Internasjonale og nasjonale holdninger til utvikling

I år 2000 ble tusenårsmålene, også omtalt som Millenium Development Goals, vedtatt og underskrevet av alle FN landene. Disse utgjorde åtte mål som det skulle arbeides mot frem til 31.12.2015. Målene var med på å utforme utviklingspolitikken som ulike land drev, og var også førende for den norske utviklingspolitikken. Noen av tusenårsmålene var å utrydde all fattigdom i verden, grunnskole for alle, fremme likestilling og styrke kvinners posisjon i samfunnet, samt å sikre utvikling for alle land.¹²⁴

Stortingsmelding nr. 35 (2003-2004) *Felles kamp mot fattigdom*, baserte seg i stor grad på tusenårsmålene fra 2000. Alle målene ble lagt frem i meldingen, med en tone om at målene kunne nås innen fristen i 2015, men at det krevde økt innsats både fra utviklingslandene og industrilandene. Det underbygger tonen i meldingen om at det var et felles internasjonalt ansvar om å nå målene, og at Norge hadde et nasjonalt ansvar for å bidra til utvikling og reduksjon av fattigdom. Meldingen dedikerte også et kapittel til fredsbygging, hvor de fremla hvordan voldelige konflikter var et stort hinder for utvikling og fattigdomsreduksjon. Prosjektarbeid ble også trukket frem som en metode å drive bistand på, hvor mottakerland lokalt deler ut midler

¹²³ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/A/Aa/L0002/ 2006/ Saksfremlegg/ OD2004
Langtidsplaner fra SAIH/Tematisk ramme

¹²⁴ FN 2015: s. 4-7

til ulike lokale prosjekter som skulle redusere fattigdom og bedre den sosiale og økonomiske situasjonen til de fattigste.¹²⁵

Norad viser til FNs menneskerettigheter i sine strategier for bistand i årene frem mot 2005. De formidlet også at utvikling var et internasjonalt ansvar som alle var bundet til. Nok engang skulle pengene fordeles lokalt til mottaksland, enten det er stat, sivile eller private aktører og grupper, som igjen fikk ansvaret for fordelingen av de norske bistandsmidlene. Bistanden skulle alltid gagne de fattigste i samfunnet, uansett hvem som mottok midlene. Et av hovedprinsippene i bistandsarbeidet var at prosjektene skulle være bærekraftige og langsiktige- og at arbeidet skal kunne fortsette den dagen den norske bistanden tar slutt.¹²⁶ Videre belyste Norad noen av utfordringene med et av deres hovedprinsipper om at det var mottakerlandene som selv skulle prioritere hvor midlene trengtes mest og velge hvordan det skulle brukes. Det var ikke alltid samsvar mellom hva den norske stat mente var riktig og hva mottakerland mente. Likevel var det et prinsipp at en skulle respektere tradisjonene og kulturen i landene bistanden gikk til. På samme måte krevde store satsinger at landene selv prioriterer samme sak. Selv om store deler av norsk bistand i utgangspunktet skulle gå til utdanning, var det ikke automatisk en satsing på feltet i mottakerlandene, med mindre landene selv hadde holdning om å prioritere samme sak.¹²⁷

Kjernesakene Norad la frem var blant annet demokrati og menneskerettigheter, fred og konfliktforebygging, kvinners rettigheter og likestilling, kunnskap og kompetanse og miljø. Kvinner, barn, funksjonshemmede og urbefolkning var særlige målgrupper for bistandsarbeidet.¹²⁸ Siden OD samarbeidet med lokale organisasjoner samsvarer dette med stortingsmeldingen og Norads strategier, om lokale prosjektarbeid og respekt for mottakerlands tradisjoner og holdninger. Forebygging av vold og konflikter er også trukket frem som viktig i kampen mot fattigdom, noe OD2004 hadde sitt hovedfokus på. Til tross for at kvinners rettigheter og likestilling var sentrale aspekt både i Norads strategier og tusenårsmålene, samt at det var store utfordringer knyttet til kjønnsbasert vold i Sør-Afrika, ble det lite nevnt i prosjektbeskrivelsene for OD2004.

¹²⁵ Meld.St. 35 (2003-2004)

¹²⁶ Norad 1999: s. 10-11

¹²⁷ Norad 1999: s. 14

¹²⁸ Norad 1999: s. 19-21

Forebygging av vold og konflikter, samt fredsbygging var det store flaggskipet for OD2004. Noe nytt fra OD2004 i forhold til de tidligere OD-prosjektene var at fokuset på utdanning har endret seg. Utdanning var fremdeles et sentralt tema, men under OD2004 var fokuset med utdanningen å forhindre konflikt og vold i samfunnet, og ikke bare å sikre den enkeltes egne skolegang og utdanning som tidligere.

3.4 OD2021

Prosjektene som OD2021 *utenforskap i Sør-Afrika* samlet inn midler til er i skrivende stund fremdeles i gang. Prosjektet er i samarbeid med KFUK-KFUM Global. Videre samarbeider sistnevnte med YMCA South Africa. De innsamlede midlene for OD2021 deles ut til programmet «Youth Justice» i årene 2022-2026. Programmet skal nå ut til risikoutsatt ungdom som står i fare for å bryte loven, allerede har brutt loven, ofre for kjønnsbasert vold, og de som er i risiko for eller allerede har falt ut fra skolesystemet. Programmet som er iverksatt er spredt ut over åtte ulike steder i landet, som alle arbeider for de samme målene. Det overordnede målet for OD2021 er formulert slik: «Ungdom på kant med loven har kunnskapen, muligheten og evnen til å kunne påvirke beslutningstakere».¹²⁹ For å kunne nå det overordnede målet har programmet fire delmål, som alle består av mål for ungdommer som er på kanten med loven. Det går ut på at ungdommen skal kunne være i stand til å ta vare på seg selv, være aktive deltakere i kampen mot kjønnsbasert vold, være aktive borgere som påvirker beslutningstakere og myndighetspersoner, og å ta aktiv del i styringen av YMCA Sør-Afrika. For å kunne nå disse målene har «Youth Justice»-programmet flere prosjekter og planer på gang.¹³⁰

For å nå det første delmålet om å forme ungdom som er i større stand til å ta vare på seg, har YMCA South Africa satt i gang rekke prosjekter. I programplanen utformet av YMCA South Africa og KFUK-KFUM Global anslo de at omtrent 80% av deres målgruppe går på videregående skole. I samarbeid med skolene skal de gjennomføre et livmestringskurs innenfor skoletid, som fokuserer på områder som ungdommen ofte har utfordringer innen. Dette består blant annet av kursing innen konflikthåndtering, helse, prevensjon og seksuell beskyttelse, rettigheter innen reproduksjon og seksuell helse, samt lederskap. De resterende 20% av målgruppen består av ungdommer i ungdomsfengsler/kriminalomsorgen, eller hjemløse ungdommer. Dermed består arbeidet i å få disse ungdommene tilbake til samfunnet. I tillegg til livsmestringskurs skal ungdommen motta blant annet hjelp fra mentorer, rådgivning,

¹²⁹ KFUK-KFUM Global & YMCA South Africa (u.å.): s. 2

¹³⁰ KFUK-KFUM Global & YMCA South Africa (u.å.): s. 2

rehabilitering av rusproblemer, juridisk megling og hjemmebesøk. Yrkesrettet utdanning skal også gis til de av ungdommen som allerede har falt ut av skolesystemet. Ungdommene skal i tillegg opplæres innenfor digital kompetanse ved hjelp av digitale kafeer, som har som hensikt å gjøre de i bedre stand til et videre yrkesliv.¹³¹

De tre siste delmålene ble det viet mindre spalteplass til i programplanen. For å nå delmålet om å få ungdommen til å bli aktive deltakere i kampen mot kjønnsbasert vold skal prosjektene trene ungdommen i likestilling, samt i å endre oppfattelsen av maskulinitet. Sistnevnte går ut på å gå bort i fra synet om at maskulinitet er å være dominant og aggressiv, mot at det er maskulint å vise forståelse for andre og ha gjensidig respekt. Prosjektene har også ofre for kjønnsbasert vold som målgruppe. Hensikten er å gi disse rådgivning, juridisk hjelp og å gjenforene ofrene med familien sin. De skal også få støtte til å finne trygge steder å bo for de som har behov for det.¹³² De ungdommene som gjennomfører livsmestringskurset, som vist til i forrige avsnitt, kan velge om de vil være med i gruppen *YMCA «Changemaker group»*. Her kan de få roller som veiledere, lærere og mentorer i skolene eller på YMCA sentre. Videre vil de få opplæring slik de kan jobbe med å gi kunnskap til ungdom for å motarbeide blant annet kjønnsbasert vold, arbeidsledighet, korrupsjon og vold. Ungdommen skal også læres opp til å kunne påvirke de som tar beslutninger i samfunnet, som lokale politikere og institusjoner. Målet med det er at unge stemmer også skal bli representert og hørt i samfunnet.¹³³ Ved hjelp av de tre første delmålene ønsker YMCA Global at ungdommer skal være godt kjent med YMCA og deres visjoner, og at de derfor vil arbeide videre med organisasjonen. Herunder faller det siste delmålet inn, at ungdommen selv aktivt skal ta styring innad organisasjonen. YMCA ønsker at ungdom skal representeres på alle nivåer av organisasjonen, ikke bare som medlemmer, men også i administrative roller.¹³⁴

3.4.1 Sør-Afrika i samtiden

Ifølge FNs statistikker er det i 2023 anslått at barn går 10 år på skolen i Sør-Afrika, og at 95% av de over 15 år kan å lese og skrive. Nesten 90% av landets barn er vaksinerte mot meslinger, og rundt 7% av befolkningen er underernært. Til tross for dette, en liberal grunnlov og vedtatte menneskerettigheter i landet, er Sør-Afrika rangert som nr. 107 av 188 land på Human

¹³¹ KFUK-KFUM Global & YMCA South Africa (u.å): s. 5-6

¹³² KFUK-KFUM Global & YMCA South Africa (u.å): s. 6

¹³³ KFUK-KFUM Global & YMCA South Africa (u.å): s. 6-7

¹³⁴ KFUK-KFUM Global & YMCA South Africa (u.å): s. 7

Development Index, som rangerer menneskelig utvikling.¹³⁵ Selv om det nærmer seg 30 år siden apartheidregimet ble avskaffet, er de sosiale og økonomiske ringvirkningene til stede. I neste avsnitt blir begrunnelsen og hensikten KFUK-KFUM Global og YMCA South-Africa utformet for prosjektet lagt frem.

I programplanen for OD2021 følger det med et kapittel om konteksten, altså rammene i Sør-Afrika som prosjektene skal arbeide ut fra. Sør-Afrika er blitt rangert som det landet i verden med de største økonomiske forskjellene mellom fattige og rike, til tross for økonomisk vekst og utvikling etter apartheids avskaffelse. Det er de hvite i landet som har størst formuer og inntekter. For unge mellom 15 og 24 år var arbeidsledigheten hele 63%, noe som er med på å gjøre unge til en av de mest sårbare gruppene i landet.¹³⁶ De sosiale problemene er fremdeles store, og rasisme og diskriminering er enda dominerende i Sør-Afrika. Fordi de unge ofte står uten arbeid, skolegang og sosial sikkerhet, er de særlig utsatte for å bli rekruttert til illegale aktiviteter som tyveri og salg av narkotika. En annen stor utfordring er kjønnsbasert vold mot kvinner og LGBTQ+ personer, og tallene på voldtekt av kvinner er skyhøye. Unge blir også ofte stigmatiserte og stemplet som late, uten muligheter til å påvirke myndigheter og voksne i beslutningstakinger.¹³⁷ Forekomsten av HIV/AIDS er et av de største problemene i landet, og Sør-Afrika hadde fjerde høyest forekomst av sykdommen i verden da begrunnelsene for prosjektet ble lagt frem.¹³⁸

Prosjektene YMCA tar på sikte å bedre situasjonen til de unge i landet. Hovedmålgruppen for prosjektene er unge som er på kant med loven. Prosjektene skal forebygge kriminalitet og å få ungdommen på rett spor. Fordi arbeidsledigheten blant de unge i landet er ekstremt høy er også kriminaliteten blant de unge høy. Det gjør at de unge er særlig utsatte for å finne andre alternative inntektskilder enn redelig arbeid. Et av delmålene sentrerer seg rundt kjønnsbasert vold, noe som samsvarer med at det var en av de store utfordringene i landet.

3.4.2 Internasjonale og nasjonale holdninger til utvikling

Da det ble klart at tusenårsmålene ikke ble nådd innen 2015, ble FNs bærekraftsmål utarbeidet og vedtatt. Målene er felles for alle landene i FN, og består av 17 hovedmål og 169 delmål. Målsettingen er at all fattigdom skal utryddes, ulikhet skal bekjempes og klimaendringene skal

¹³⁵ FN 2022d

¹³⁶ KFUK-KFUM Global & YMCA South Africa (u.å): s. 3

¹³⁷ KFUK-KFUM Global & YMCA South Africa (u.å): s. 3

¹³⁸ FN 2022d

stoppes, innen 2030. Med bærekraftsmålene er planen å gjøre noe med *årsakene* til utfordringene, noe tusenårsmålene har blitt kritisert for å ikke ha gjort.¹³⁹ Alle 17 bærekraftsmålene er like viktige for å oppnå hovedmålene, men for å begrense utvalget tar jeg utgangspunkt i 3 av dem når jeg går inn på norske tiltak og strategier. Det første jeg har tatt utgangspunkt i er bærekraftsmål nr. 4, god utdanning. Dette fordi utdanning er kjernesaken til operasjon dagsverk, og noe alle deres prosjekter sentrerer seg rundt. Rundt 84% av alle verdens barn fullførte grunnskolen i 2018, en økning på 10% fra år 2000. Kvaliteten på utdanningen varierer derimot, og svært få jenter i de fattigste landene tar videregående utdanning. Over halvparten av de 258 millioner barnene uten skolegang befinner seg sør for Sahara i Afrika.¹⁴⁰ Videre ser jeg på bærekraftsmål nr. 5, likestilling. Likestilling har en sentral plass i bærekraftsmålene, og blir nevnt i flere andre mål. Noen av de mest sentrale utfordringer innen likestilling på globalt nivå er at kvinner er underrepresenterte i beslutninger og styrende organer. I tillegg er kjønnsbasert vold, seksuell utnyttning og manglende rettigheter innen seksuell og reproduktiv helse store utfordringer på globalt nivå.¹⁴¹ Det siste bærekraftsmålet jeg har tatt utgangspunkt i er nr. 10, mindre ulikhet. Fordi forskjellen mellom rik og fattig er særlig stor i Sør-Afrika er dette bærekraftsmålet kanskje særlig relevant for OD2021. På globalt nivå er det slik at den rikeste prosenten i verden eier hele 45% av alle formuer i verden, som gjør at innad land og regioner er det enorme forskjeller på de rike og fattige.¹⁴²

Både Norads strategier og stortingsmeldinger har i nylig tid vært utformet i tråd med FNs bærekraftsmål. I Norads strategier for årene frem mot år 2030 er det bærekraftsmålene som er rammen, og det er de målsettingene Norad arbeider for. Prinsippet om at det er de mest sårbare og marginaliserte gruppene som utviklingsarbeidet skal gagne står fremdeles som et av de viktigste prinsippene til Norad.¹⁴³ Stortingsmelding nr. 24 (2016-2017) tar for seg bærekraftsmålene, og legger frem hvordan Norge skal arbeide mot målene. Herunder legger regjeringen også frem det arbeidet Norge skal gjøre utenfor egne landegrenser. Her konstateres det at norsk utviklingspolitikk skal bygge på bærekraftsmålene, og være utarbeidet slik at norsk bistand bidrar slik at også lavinntektsland når målene.¹⁴⁴ Stortingsmeldingen dedikerer et eget delkapittel til bærekraftsmål nr. 5, likestilling. Her legges det frem en rekke fordeler likestilling

¹³⁹ FN 2023a

¹⁴⁰ St. Meld nr. 40 (2020-2021): s. 47

¹⁴¹ St. Meld nr. 40 (2020-2021): s. 57

¹⁴² St. Meld nr. 40 (2020-2021): s. 96

¹⁴³ Norad 2021: s. 9-10

¹⁴⁴ St. Meld nr. 24 (2016-2017) s. 9

har, i tillegg til at det presiseres at vold mot kvinner er det arbeidet regjeringen prioriterer høyest innen internasjonalt likestillingsarbeid.¹⁴⁵

I 2021 ble stortingsmelding nr. 40 (2020-2021) presentert. Meldingen er en handlingsplan for hvordan Norge skal nå bærekraftsmålene innen 2030. Stortingsmeldingen inneholder strategier for hvordan Norge skal nå alle de ulike målene nasjonalt, og hvordan Norge skal bidra globalt. Stortingsmeldingen er for det meste bygget på den forrige stortingsmeldingen, men går dypere til verks med planer for hvert enkelt mål. Under kapitlet 4.4.5 blir tiltak og strategier for at bærekraftsmål nr.4 skal nås globalt lagt frem. Noen av de mest sentrale tiltakene her er at norsk bistand skal gå til gratis og likeverdig undervisning, og noen av de mest prioriterte områdene er utdanning for jenter og de med funksjonsnedsettelse. Også de barna som lever i krise- og konfliktområder blir prioritert. Digital kompetanse og seksualundervisning er satsingsområder for undervisningen, i tillegg til fjernundervisning, hygienetiltak og erstatning for skolemat til de fattigste landene.¹⁴⁶ For Norges bidrag til å nå bærekraftsmål nr. 5 globalt, legger stortingsmeldingen frem en rekke ulike prioriteringer.¹⁴⁷ Tiltakene involverer utdanning, fremme kvinners økonomiske og politiske deltakelse i samfunnet, bekjempe kjønnsbasert vold, samt sikre god seksuell og reprodutiv helse og rettigheter. Det er også slik at likestilling har en særegen plass i norsk utviklingspolitikk, noe som vil si at ingen av de norske tiltakene skal gå på bekostning av likestilling eller påvirke kvinners rettigheter i negativ retning.¹⁴⁸ Norges bidrag for å oppnå mindre ulikhet globalt, bærekraftsmål nr. 10, er basert på langsiktige strukturelle endringer. Arbeid mot korrupsjon og ulovlig kapitalflyt er noen norske kjernesaker, i tillegg til å satse på helse, utdanning, likestilling, menneskerettigheter og å bistå andre land i å skape et mer inkluderende samfunn som gir tilbud og muligheter til alle.¹⁴⁹

OD2021 skiller seg ut ifra de tidligere prosjektårene med at de samarbeider med kun en lokal organisasjon, som igjen arbeider på flere steder i Sør-Afrika. Videre er hovedfokuset på vold- og kriminalitetsforebygging, som også de to forrige prosjektene har belyst. Arbeid og utdanning som alternativer til ungdom på kant med loven har vært et fokusområde for de tidligere prosjektene også, men OD2021 skiller seg likevel ut på særlig et område: fokus på kjønnsbasert

¹⁴⁵ St. Meld nr. 24 (2016-2017) s. 50

¹⁴⁶ St. Meld. nr. 40 (2020-2021): s. 52

¹⁴⁷ St. Meld. nr. 40 (2020-2021): s. 62 understreker at likestilling er en integrert del i flere av de andre bærekraftsmålene, som blant annet under bærekraftsmål nr. 4

¹⁴⁸ St. Meld nr. 40 (2020-2021): s. 63

¹⁴⁹ St. Meld nr. 40 (2020-2021): s. 100

vold og likestilling har fått en mye større plass i prosjektet. Dette i tråd med bærekraftsmålene og norske holdninger for utviklingspolitikk. En annen utvikling kan sees i stortingsmelding nr. 40 (2020-2021) som inneholder klare målsettinger og retningslinjer for hva Norge skal bidra med for at bærekraftsmålene skal nås nasjonalt og globalt.

3.5 Oppsummering

Som vist til i dette kapitlet har alle OD-prosjektene støttet lokale prosjekter og organisasjoner, og dermed har lokale krefter vært involvert i prosessen om å velge arbeid. Prinsippet om mottakerorientering har altså vært gjeldende under alle OD sine prosjekter i Sør-Afrika. Generelt sett har alle OD-prosjektene vært i samsvar både med den politiske og økonomiske situasjon i landet. Innsatsen i alle prosjektene har blitt begrunnet med utfordringer i Sør-Afrika, og prosjektene har følgende fokusert på bedre livene til ungdommer som var rammet av de ulike utfordringene. Fordi at utfordringene har vært av en slik karakter at mange ungdommer har vært rammet på flere områder, har prosjektene naturligvis ikke dekket alle behov. Hovedfokuset for alle prosjektene har vært opplæring og utdanning, ofte begrunnet med alt skolesystemet i Sør-Afrika har vært preget av de store politiske og sosiale samfunnsendringene landet gikk gjennom mot slutten av 1900-tallet. Prosjektene har også vært i tråd med internasjonale og nasjonale holdninger til utviklingsarbeid i større eller mindre grad. Utdanning har vært det mest sentrale fokusområdet for de fire prosjektene, noe som har blitt vektlagt i stor grad både i internasjonale og nasjonale holdninger til utviklingspolitikk gjennom hele perioden. Stortingsmeldingene og Norads strategier har inneholdt flere fokusområder, og prosjektene har naturligvis ikke hatt fokus på alle områdene. Eksempelvis har kvinneperspektivet i utviklingspolitikken blitt løftet frem under hele perioden, uten at det har blitt belyst i like stor grad i alle fire OD-prosjektene. Jeg har likevel ikke funnet noe som indikerer at ODs prosjekter har brutt, eller vært i strid, med de nasjonale og internasjonale holdningene til utviklingsarbeid.

4 Kvinnerelatert bistand i Operasjon Dagsverks prosjekter

Hovedproblemstillingen for oppgaven, «Hvilke endringer kan man se i motivasjon og hensikt for kvinnerelatert bistand i OD sine prosjekter?», er det som har blitt undersøkt i dette kapittelet. I neste avsnitt blir statuttene¹⁵⁰ OD har hatt for prosjektene lagt frem. Som vist til i forrige kapittel har kvinnerettet bistand hatt en sentral del i norsk utviklingspolitikk under alle periodene OD har hatt prosjektarbeid i Sør-Afrika. I dette kapittelet blir det drøftet hvorvidt denne delen av bistand kommer til uttrykk i ODs prosjektplaner og gjennomføringer. Videre vil jeg se på endringene fra prosjekt til prosjekt, og se i hvor stor grad kvinnerettet bistand blir viet oppmerksomhet, og hvordan utviklingen har vært i perioden.

4.1 Operasjon Dagsverks statutter

For å kunne si noe om hvorvidt kvinnerettet bistand har blitt fokusert på i OD-prosjektene, ser jeg det som nødvendig å legge frem OD sine egne prinsipielle krav og målsettinger. Jeg har funnet statutter til tre av prosjektene OD har drevet. Jeg skal nå legge frem statuttene, før jeg senere i oppgaven ser på i hvilken grad prosjektene har fulgt OD sine egne krav, og i hvilken grad kvinnerettet bistand har forekommet i prosjektene.

Sommeren 1987 sendte Operasjon Dagsverk ut et informasjonsskriv til «Humanitære organisasjoner og Støttekomiteer». Her la OD frem søknadsskjema for OD1988, samt statuten for Operasjon Dagsverk. Statuttene for Operasjon Dagsverk inneholdt en rekke prinsipper for hva OD skulle være, liste over krav til hvem som kunne søke, krav til prosjektene og krav til samarbeidsorganisasjonene. I prinsippene deres skrev de at de ønsket prosjekter som ville fremme utvikling, med mål om å gi støtte til nasjonal uavhengighet, samt økonomisk, sosial og politisk frigjøring i utviklingsland. Prosjektene skulle også være rettet mot ungdom, og ha elementer av utdanning i seg. De skrev også at OD skulle særlig prioritere prosjekter som fremmet utvikling for de fattigste i et område.¹⁵¹ I søknadsskjemaet kom det ikke frem noen krav som baserte seg spesifikt på likestilling eller kjønnsfordeling av støtten. I statuten for OD1988 nevntes altså ikke kvinner eller kjønn som en faktor for å få innvilget prosjektpartnerskap¹⁵².

¹⁵⁰ Statuttene er bestemmelsene OD har laget, som består av en rekke krav og forutsetninger for at et prosjekt kan gjennomføres

¹⁵¹ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/F/FC/L0001- Sakspapirer 1987- Informasjonsskriv til Humanitære organisasjoner og Støttekomiteer- s: 1. Prinsipper

¹⁵² Statsarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/F/FC/L0001- Sakspapirer 1987- Informasjonsskriv til Humanitære organisasjoner og Støttekomiteer- s: 1. Prinsipper

I arkivene fant jeg ikke en tilsvarende statutt for OD1994, men jeg kom over «10 bud for prosjekter ut i verden».¹⁵³ Papiret med budene er ikke datostemplet, men lå mellom sakspapirer i forbindelse med OD1999. Budene inneholdt flere prinsipper og grunnholdninger, som blant annet at prosjektene skulle ha en sterk lokal forankring. Heller ikke her nevnes kvinner/kjønn som en faktor for å drive prosjektene. Det skal dog sies at budene er av kortere og mer overfladisk karakter enn statuten for 1988, som kan være en grunn til at kvinner/kjønn ikke nevnes der. Etersom jeg ikke har funnet en ny statutt før i forbindelse med OD2004, er det usikkert når fokus på kvinner/kjønn ble et prinsipp for å få innvilget samarbeid med OD.

I utvelgelsen av samarbeidsorganisasjon hadde OD i 2004 en rekke krav som måtte oppfølges. Blant annet skulle bistanden gå til spesifikke land, og målgruppen skulle primært være ungdom mellom 13 og 19 år. Arbeidet som skulle støttes skulle i all hovedsak gå til utdanning- og opplæringsprosjekter som var relevante og fremmet utvikling. OD presiserte også at det var naturlig at støtten var i sammenheng med situasjonen i de landene bistanden gikk til. Et punkt gikk direkte på jenter, og at støtten skulle bidra til at jenter fikk en reell mulighet for utdanning. OD ønsket å bidra til å styrke jenters stilling i samfunnet, og for å bli samarbeidsorganisasjon forutsatte det at søkere redegjorde for på hvilken måte en skulle arbeide med å øke jenters muligheter til å få utdanning. Det stiltes også krav til at prosjektene inkluderte funksjonshemmede, og for at de fikk samme rett og mulighet til å delta i prosjektene som andre ungdommer. Støtten skulle også være lokalt forankret og benytte seg av lokale aktører, og ha en langsiktig utviklingseffekt. Det var den fattigste delen av befolkningen som skulle nås med prosjektene, for å øke deres muligheter til å komme seg ut av fattigdommen.¹⁵⁴

I forbindelse med OD2021 sendte OD ut et informasjonsskriv til de som søkte om å være samarbeidspartnere. Herunder listet de opp en rekke prinsipper for å få støtte til bistandstiltak. Prosjektet skulle være rettet mot ungdom, og ha et tydelig fokus på ungdomsmedvirkning. Som ved tidligere prosjekter skulle tiltakene være lokalt forankret, og ivareta ungdommens behov. Et av prinsippene var at tiltakene ikke skulle være diskriminerende på bakgrunn av kjønn, tro, hudfarge, etnisk opprinnelse eller seksuell legning. Videre skulle en jobbe for å inkludere funksjonshemmede og ungdom fra de fattigste og/eller mest marginaliserte gruppene i landet. De skrev også at støtten skulle være bidragsyter for at jenter og gutter oppnår lik mulighet for

¹⁵³ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/J/L0002/

¹⁵⁴ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/A/Aa/L0002/ Sakspapirer, styret, 2004/ Retningslinjer og veiledning til søknad om Operasjon Dagsverk 2005 (2004)/ Krav til søknader

utdanning.¹⁵⁵ I neste delkapittel skal jeg videre gå inn på hvorvidt kvinnerettet bistand har blitt representert i de fire OD-prosjektårene, og til hvilken grad prosjektene gjenspeiler OD sine egne statutter og tendensene i norsk og internasjonal utviklingspolitikk.

4.2 Kvinnerettet bistand under OD1988

Som vist til i forrige delkapittel nevner ikke statutten tilknyttet OD1988 kjønn/fokus på jenter som et krav for å få innvilget samarbeid med OD. Likevel, som gjennomgått i kapittel 3.1, kan man se at begge prosjektene som ble støttet av i forbindelse med OD1988, nevnte kjønn i målgruppen sin for prosjektene. I programplanene ble dette ikke utdypet noe særlig, hvor «*The Batlagae Trust*» nevnte kjønn som en av flere prioriteringer, og at de mest trengende skulle motta støtte.¹⁵⁶ Kjønn ble heller ikke spesifisert, men som tidligere nevnt er det rimelig å anta at kvinner/jenter faller innunder her. For det andre prosjektet i Sør-Afrika i OD1988, «*KHUPHUKA STEP*» ble kvinner, særlig single, arbeidsledige og enslig forsørgende, nevnt som nr. 3 i rekken av 4 prioriteringspunkt.¹⁵⁷ Med andre ord har begge prosjektene under OD1988 nevnt kjønn/kvinner som mottakere i sine målgrupper for prosjektene, men ikke av fremtredende eller utdypende karakter. Utover det var det heller ikke noe spesifikt kvinneperspektiv å spore i prosjektene under OD1988.

Det fremstår som oppsiktsvekkende at kvinnerettet bistand har fått liten oppmerksomhet i prosjektene og i ODs statutter. Dette fordi OD1988 ble iverksatt like etter kvinnetiåret, hvor bistand til kvinner og barn hadde fått et massivt fokus både nasjonalt og internasjonalt. Som vist til i kap. 3.1.2., kan engasjementet for kvinnerettet bistand kan sees både i FNs menneskerettigheter, FNs kvinnekonvensjon, Norads strategier, og som et eget kapittel i stortingsmelding nr. 36 (1984-1985). Dermed bryter prosjektene med de mange forventningene og holdningene i samtiden om at kvinnerettet bistand, og arbeid for å styrke kvinners stilling i samfunnet, skulle representeres i betydelig grad i norsk og internasjonal utviklingspolitikk.

Det manglet med andre ord hverken ikke fokus eller oppmerksomhet på kvinnerettet utvikling i perioden. Som tidligere nevnt ble «*Women in Development*», eller «*WID*» strategien om å integrere kvinneperspektiv i bistand, kritisert. «*WID*» ble igangsatt på 1970-tallet i forbindelse med kvinnetiåret, men ble kritisert for at utviklingen gikk for sakte. Forbedringen for kvinner

¹⁵⁵ OD 2020: s. 3

¹⁵⁶ Riksarkivet, Sogns vann: arkiv RA/PA-1829/F/FB/BBF/L0001 (1991)- *The Batlagae Trust*

¹⁵⁷ Riksarkivet, Sogns vann: arkiv RA/PA-1829/F/FB/BBF/L0001 (1991)- *THE KHUPHUKA STEP*, Side 2: Target Group

sin situasjon var for liten og at endringene ikke skjedde raskt nok. I tillegg gikk kritikken ut på at kvinneprosjekter fremdeles ble marginalisert i det store bildet.¹⁵⁸ Norad opprettet en rekke tiltak for kvinneutvikling, deriblant et arbeidsutvalg for kvinnerettet bistand (AUK). «AUK» ble opprettet i 1985, men utvalget ble nedlagt allerede i 1988 på bakgrunn av en rekke faktorer. Noen av årsakene var at gjennomslagskraften til AUK var lav, manglende myndighet, og at anbefalingene de ga ut ble lite vektlagt av Norad.¹⁵⁹ I en statusrapport fra 1990-tallet ble det vist til at Norads kvinnerettede bistand ikke var effektiv, at tiltakene ikke hadde fungert, og at kvinneintegrering var blitt marginalisert i Norad.¹⁶⁰

Denne marginaliseringen av kvinnerettet bistand kan være en forklaring på hvorfor prosjektene i liten grad inneholdt et kvinneperspektiv. Det råder lite tvil om at kvinnerelatert utvikling var et viktig tema i det norske og internasjonale samfunnet under OD1988. Årsaken til at fokuset ikke er like uttalt i ODs prosjekter, kan kanskje forklares med at løsningene og tiltakene som ble fremmet ikke var hensiktsmessige i perioden. Utydelige retningslinjer kan være en årsak til at kvinneperspektivet i bistanden ikke kommer tydelig frem i OD1988s prosjektplan. En annen forklaring kan ligge i manglende mottakerorientering. De store sosioøkonomiske forskjellene mellom Norge og Sør-Afrika kan ha vært en årsak til at tiltakene ikke har fungert i praksis. En tydelig utfordring er at tiltak og styringer vedtatt i Norge, ikke nødvendigvis samsvarer med mottakerlandets prinsipper og intensjoner.¹⁶¹ Selv om velviljen har vært der i norsk utviklingspolitikk, er det mye som tyder på at arbeidet ikke har fungert etter hensikt og målsetting under perioden OD1988 ble kjørt.

4.3 Kvinnerettet bistand under OD1994

OD prosjektet i 1994 hadde fire satsingsområder som igjen hadde flere underprosjekter. Som vist til i kap. 3.2, var det totalt 16 prosjekter som fikk tildelt støtte i forbindelse med OD1994. Herunder var det ett av de 16 prosjektene som ifølge programplanene gikk øremerket til kvinnerelatert bistand. Det er uvisst i hvor stor grad de andre prosjektene har gitt midler til kvinner/kvinnerelatert bistand, da programplanene, med unntak av det ene prosjektet, «*Women`s Leadership Training Project*»¹⁶², ikke brukte kjønn som indikator på målgruppe av

¹⁵⁸ Miller & Razavi 1995: s. 1

¹⁵⁹ Bakka 2001: s. 55

¹⁶⁰ Bakka 2001: s. 62

¹⁶¹ Bakka 2001: s. 62

¹⁶² Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/F/FC/L0001/ Sakspapirer 1997/ Youth Leadership and Training Programme

støtten. Som nevnt tidligere har jeg ikke gjort noen funn angående ODs statutter i forbindelse med dette OD-prosjektet, og det er derfor uvisst om OD hadde som krav for sine samarbeidsorganisasjoner at en del av arbeidet ble rettet mot å styrke jenter og kvinners stilling i samfunnet.

I søknaden for prosjektene, sendt av SAIH og Fellesrådet for Afrika,¹⁶³ begrunnet de hensikten for prosjektene blant annet med store utfordringer knyttet til arbeidsledighet. Unge afrikanere hadde store vansker for å skaffe seg legitimt betalt arbeid. Derunder var det unge afrikanske kvinner som hadde dårligst sjanser for å skaffe seg lønnet arbeid i landet. I tillegg la de frem at økende voldsproblematikk var en stor utfordring i landet, noe som ofte rammet marginaliserte grupper, som kvinner, i stor grad. Ut ifra SAIH og Fellesrådet for Afrikas egne argumentasjoner for prosjektet kan det altså virke som at behovet for kvinnerelatert bistand var til stede, uten at prosjektet i særlig grad gjenspeilet dette behovet. Dette til tross for, som gjennomgått i kap. 3.2.2, at både stortingsmelding nr.19 (1995-1996) og Norads strategier for bistand i 1990-årene viste at norsk utviklingspolitikk overfor utviklingslandene vektla arbeid for likestilling og likeverd mellom kjønnene. Ifølge de norske holdningene for utviklingsarbeid er det altså lite som tyder på at kvinnerettet bistand skulle ha mindre fokus i bistanden på 1990-tallet enn under kvinnetiåret.

Funnene jeg har gjort indikerer at innsatsen for kvinnerettet bistand under OD1994 ikke gjenspeiler et slikt fokus som funnet i norsk utviklingspolitikk. Selv om et av prosjektene går utelukket til kvinnerettet bistand ville en kanskje forventet et større fokus enn det tilsynelatende fikk. Til tross for at OD1988 gjenspeilet utfordringene kvinner sto ovenfor kanskje i enda mindre grad, var kvinner/kjønn *nevnt* som målgruppe for begge prosjektene, hvorav for OD1994 gjaldt dette kun for et av totalt 16 delprosjekter. Dette til tross for at særskilte utfordringer for kvinner fikk større plass under begrunnelsen for innsatsen i OD1994. Med andre ord, var en del av begrunnelsen for prosjektet OD1994 at unge afrikanske kvinner sjeldent fikk arbeid, og var utsatt for vold, mens i praksis er det lite som tyder på at det ble arbeidet i særlig grad for å bedre dette.

¹⁶³ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/F/FB/FBB/L0004 (OD1994)- Budsjett/planer. Plan for bruk av OD-midlene i perioden 1997-1999

Ut ifra norsk utviklingshjelps strategier var altså kvinnerettet bistand prioritert. En må derfor søke et annet sted for å finne en forklaring på hvorfor OD-prosjektene ikke gjenspeiler de norske holdningene. En forklaring kan finnes i kritikken som norsk bistandsvirksomhet mottok på 1990-tallet. Den ble kritisert for at manglende mottakerorientering førte til feil kvinneperspektiv i arbeidet. Selv om norsk bistand tok hensyn til kvinner og fokuserte på likestilling, fungerte de norske tiltakene og holdningene ikke i praksis i mottakerlandene. Et eksempel på manglende mottakerorientering og feil kvinneperspektiv skjedde i Botswana hvor norsk utviklingspolitikk ville øke kvinneinndeltakelsen i et veiprojekt. Til motsvar fra en botswansk minister ble det fortalt at kvinner allerede gjorde brorparten av arbeidet i landet, fra å føde barn til å bygge hus. Det var derimot mennene som burde settes i arbeid.¹⁶⁴ Dette er et eksempel på at tiltak som ville blitt vurdert som hensiktsmessige i Norge ikke nødvendigvis ville fungert i andre land med andre forutsetninger og perspektiver.

Norge ble også kritisert for manglende kvinneperspektiver i utviklingsarbeid ved innvilgningen av store summer til høyere utdanning og forskning. I prinsippet høres det bra og vel ut, men fordi kvinner ofte falt ut av utdanningssystemet i mottakerlandene, resulterte det i at få kvinner ble inkludert i de summene som gikk til utdanning og forskning.¹⁶⁵ Problemet lå derfor kanskje ikke i at norske bistandsorganisasjoner ikke fokuserte på kvinner, men at det norske perspektivet på gode løsningene for å styrke kvinneutviklingen ikke samsvarte med realiteten i mottakerlandene. Dermed ble de norske velmente tiltakene trolig ikke sett på som effektive og godt tilpasset i mottakerlandene. En annen forklaring kan følgende være at de lokale aktørene ikke hadde de samme prioriteringene som den norske utviklingspolitikken hadde, og at de dermed ikke hadde det samme kvinneperspektivet i bistandsarbeidet.

4.4 Kvinnerettet bistand under OD2004

Da det kom til OD2004 hadde OD sitt krav for samarbeidspartnere endret seg siden statuten tilknyttet OD1988. For OD2004 var det et krav at prosjektene skulle bidra til at jenter fikk en reell mulighet til utdanning, og at OD skulle bidra til å styrke jenters stilling i samfunnet. Ut fra funnene jeg har gjort i henhold til prosjektplanene for OD2004, er det dog lite som indikerer at dette var et krav. Målgruppen for prosjektet var ungdom, herunder både ungdom i og utenfor

¹⁶⁴ Liland & Kjerland 2003: s. 211-213

¹⁶⁵ Liland & Kjerland 2003: s. 211-213

skolen, samt ungdom som var risikoutsatte¹⁶⁶ og/eller hadde vært fengslet.¹⁶⁷ Programplanene, som jeg viste til i kapittel 3.3.1, la frem hvordan vold var et økende problem i samfunnet, og at dette skulle motarbeides. Et av temaene som skulle fokuseres på i det ene underprosjektet var konflikter og kjønn.¹⁶⁸ Tilsynelatende gikk store deler av prosjektet til forebygging av vold. Dette ville på sikt gagne kvinner og jenter, men hovedfokuset i prosjektplanen var å holde unge ute av fengsel og borte fra gatene. Prosjektplanene viser derimot ikke til noen prosjekter eller uttalt fokus på bistandsarbeid knyttet til kvinner/jenter, heller ikke de som hadde blitt utsatt for kjønnsbasert vold. Dette er overraskende sett i lys av hva samarbeidsorganisasjonen SAIH la frem som bakgrunn for langtidsplanene for prosjektet. Det ble blant annet vist til statistikk og tall som viste at kjønnsbasert vold var en av de største utfordringene i landet på tidspunktet. Det ble også formidlet at Sør-Afrika var det landet som hadde høyest forekomst av vold mot kvinner i hele verden.¹⁶⁹ Prosjektene fokuserte på voldsproblematikken, men da i form av forebygging rettet mot utøverne, og som støtte til ofrene. Ut fra de funnene jeg har gjort, kan det tyde på at fokuset på likestilling og utvikling for kvinner hadde en nedgang i ODs prosjekter mellom OD1994 og OD2004. Som gjennomgått i kap 3.3 var kjønn&konflikt det ene av temaene på livsmestringskurset som den ene lokale organisasjonen gjennomførte. Det er for øvrig det eneste funnet jeg har gjort som er knyttet til fokus på kjønn under OD2004. En kan likevel ikke se bort ifra at prosjektene har inneholdt elementer som styrker kvinner i større grad enn det som kommer frem i langtidsplanene til SAIH.

I Norge, og ellers i det internasjonale samfunnet, var utviklingspolitikken på starten av 2000-tallet preget av tusenårsmålene. Både tusenårsmålene, stortingsmelding nr. 35 (2003-2004) og Norads strategier for bistand i årene frem mot 2005 vitner om at arbeid for å fremme likestilling og styrke kvinners posisjon i samfunnet var et av hovedmålene med utviklingspolitikken. Videre la Norads strategier frem at kvinner, barn, funksjonshemmede og urbefolkning var særstilte i målgruppen for norsk bistandsarbeid.¹⁷⁰ Dersom en knytter opp de internasjonale og nasjonale holdningene til utviklingsarbeid med OD sin statutt for OD2004, er det vanskelig å kunne forklare hvorfor kvinnefokuset i prosjektet har vært av så liten grad. At det har vært en

¹⁶⁶ I denne konteksten leser jeg risikoutsatt som ungdom som er i risiko for å havne i fengsel

¹⁶⁷ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/A/Aa/L0002/ 2006/ Saksfremlegg/ OD2004
Langtidsplaner fra SAIH

¹⁶⁸ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/F/Fb/Fbf/L0003/ 2006/ Med ungdom i kampen mot vold i Sør-Afrika- Langtidsplaner inkludert årsplaner 2005/ SAIH

¹⁶⁹ Riksarkivet, Sognsvann: arkiv RA/PA-1829/A/Aa/L0002/ 2006/ Saksfremlegg/ OD2004
Langtidsplaner fra SAIH/Tematisk ramme

¹⁷⁰ Norad 1999: s. 19-21

nedgang i fokuset mellom OD1994 og OD2004 er også i seg selv vanskelig å finne årsaker til, uten å se nærmere på kritikken som kom mot tusenårsmålene og «gender mainstreaming».

Tusenårsmålene og utviklingsstrategien «gender mainstreaming» var gjeldende under OD2004, noe som går ut på at kjønn skal være en faktor, og bli tatt hensyn til, i alt utviklingsarbeid. Tusenårsmålene og «gender mainstreaming» har mottatt heftig kritikk på flere områder. Noe av kritikken har rettet seg mot at tusenårsmålene ikke beskriver hvordan en skal oppnå likestilling for alle kjønn og hvilke tiltak som bør gjøres. Målene ble også kritisert for å ha større vekt på likestilling i felt som var ansett som populære blant feminister, som utdanning og helse, og for å ha lite vekt på likestilling innenfor fattigdomsreduksjon.¹⁷¹ «Gender mainstreaming» mottok også kritikk, og Porter & Sweetman (2005) argumenterte for at de store utfordringene med «gender mainstreaming» førte til at arbeidet om å styrke kvinners posisjon i samfunnet ble satt til side.¹⁷² Også Arnfred (2001)¹⁷³ argumenterte for at overgangen til «gender mainstreaming» tok oppmerksomheten og fokuset bort fra likestilling og kvinnekamp. Dette blant annet fordi «kjønn» ikke genererte like mye oppmerksomhet og oppnådde ikke samme slagkraft som det «kvinner» gjorde. Dette kunne i tilfelle kanskje være en forklaring på hvorfor en ser mindre av kvinnefokus i OD2004 i forhold til OD1994. På hjemmefront ble enheten for kvinner og miljø hos Norad lagt ned i midten av 1990-årene, og de to stillingene som kvinnerådgiver der ble avvirket i 2001. Direktøren for Norad, Tove Strand, påpekte at dette ikke var en nedprioritering av kvinneperspektivet, men at kvinners utvikling nå var integrert i alle plan hos Norad.¹⁷⁴ Det ville i tilfelle vært helt i tråd med mainstreaming strategien.

En forklaring på at kvinnerettet bistand fikk mindre oppmerksomhet i prosjektplanene for OD2004 enn i OD1994, kan være at mainstreaming strategien førte til en nedgang i fokus på kvinner. En annen forklaring kan følgende være at det var få klare fremgangsmåter og retningslinjer på *hvordan* en skulle oppnå likestilling for begge kjønn, selv om både tusenårsmålene, Norads strategier og stortingsmeldingen hadde fokus på temaet. En tredje forklaring kan være at dersom «gender mainstreaming» allerede var integrert i norsk utviklingsarbeid, ville trolig flere av prosjektene vært rettet mot kvinner uten at det ble spesifisert som et eget felt i prosjektplanen. Dette kan være forklaringer på hvorfor

¹⁷¹ Palmary & Nunez 2009: s. 67-68

¹⁷² Porter & Sweetman 2005: s. 7

¹⁷³ Arnfred 2001: s. 22

¹⁷⁴ Liland & Kjerland 2003: s. 211

representasjonen av kvinnerettet bistand tilsynelatende hadde en nedgang i prosjektene mellom OD1994 og OD2004.

4.5 Kvinnerettet bistand under OD2021

Det prosjektet hvor kvinnerettet bistand har fått mest oppmerksomhet er tilsynelatende OD2021, som vist til i kapittel 3.4. Der finnes det fire konkrete mål som det blir arbeidet mot, hvorav det ene delmålet går utelukkende til forebygging av kjønnsbasert vold. I tillegg til å motarbeide giftig maskulinitet¹⁷⁵ og å fremme likestilling blant ungdom, har dette delmålet ofre for kjønnsbasert vold som målgruppe. Dette er henholdsvis det eneste OD-prosjektet som viser til voldsofre som målgruppe for prosjektet.¹⁷⁶ Selv om en har sett voldsforebyggende arbeid i de tidligere prosjektene også, har det da vært sentrert til forebygging av vold, ikke støtte til ofre. En kan derfor se at under OD2021 arbeider man også med *konsekvensene* av problemet i tillegg til årsaken til kjønnsbasert vold. Under det tredje delmålet for OD2021 er det tilrettelagt for at unge skal få kursing til å motarbeide kjønnsbasert vold.¹⁷⁷ I tillegg er seksuell- og reproduktiv helse og rettigheter, prevensjon og HIV-forebygging på temalisten for livsmestringskurset ungdommen skal gjennomføre på de ulike videregående skolene.¹⁷⁸ Dette vil også naturligvis være til fordel for jenter, selv om programmet ikke har en spesifikk målgruppe på kursene, utover at det er for ungdom i skolen. Programplanen indikerer at kvinnerelatert bistand har fått en større andel av bidraget under OD2021 i forhold til de tre tidligere OD-prosjektene.

Som tidligere nevnt, var det et krav for samarbeidsorganisasjonen *KFUK-KFUM Global* at prosjektet skulle bidra til lik utdanning for jenter og gutter og ikke diskriminere på bakgrunn av kjønn. Det er FNs bærekraftsmål som har fungert som retningslinjer for norsk utviklingspolitikk da programplanen for OD2021 ble utformet. Både stortingsmelding nr.24 (2016-2017), stortingsmelding nr. 40 (2020-2021) og Norads strategier i årene mot 2030 tar utgangspunkt i FNs bærekraftsmål angående utviklingspolitikk. Her blir det stadfestet at det er de mest sårbare og marginaliserte gruppene som skal være mottagere av bistandsarbeidet. Som gjennomgått i kapittel 3.4.2 havner arbeid for likestilling og å styrke kvinners posisjon i samfunnet under flere av bærekraftsmålene, i tillegg til å være et eget mål i seg selv.¹⁷⁹ Det

¹⁷⁵ Harrington (2020): s. 345 beskriver begrepet "toxic masculinity" som et uttrykk for skadelig atferd og holdninger hos menn, inkludert aggressiv konkurranse og behov for dominans.

¹⁷⁶ KFUK-KFUM Global & YMCA South Africa (u.å): s. 6

¹⁷⁷ KFUK-KFUM Global & YMCA South Africa (u.å): s. 6-7

¹⁷⁸ KFUK-KFUM Global & YMCA South Africa (u.å): s. 5

¹⁷⁹ St. Meld. nr. 40 (2020-2021): s. 62 understreker at likestilling er en integrert del i flere av de andre bærekraftsmålene, som blant annet under bærekraftsmål nr. 4

fremstår derfor som at likestilling er en forutsetning for at flere av bærekraftsmålene skal kunne nås innen 2030.

Fordi OD2021 er et ferskt prosjekt, er det utfordrende å finne forklaringer på hvorfor prosjektet har lyktes i større grad enn de tidligere prosjektene med å inkludere kvinneperspektivet i arbeidet. Programmet er fremdeles i gang våren 2023, i skrivende stund, og det er dermed foreløpig ikke skrevet og forsket mye på kvinnerettet utvikling for de årene prosjektet har pågått. En åpenbar endring siden forrige OD-prosjekt er imidlertid at det er bærekraftsmålene som gir føringer for utviklingsarbeidet under OD2021, mens det var tusenårsmålene for OD2004.

Bærekraftsmålene er i større grad felles mål enn hva tusenårsmålene var, i den grad at målsettingene også er tilpasset industrialiserte land, og ikke bare for land som fremdeles er i utvikling. De nye målene er mer spesifikke og detaljerte enn det tusenårsmålene var.¹⁸⁰ Stortingsmelding nr.40 (2020-2021) viser til konkrete mål for å oppnå bærekraftsmålene både internasjonalt og nasjonalt, som vist til i kap. 3.4.2, noe som tyder på at fremgangsmåte og konkrete planer for kvinnerettet utviklingsarbeid var tydeligere utformet under OD2021 enn ved tidligere prosjekt. Ved stortingsvalget i 2021 var kvinner og likestilling løftet frem som et av temaene i valgkampen. Det er en indikasjon på at det fremdeles er et viktig tema og noe som må arbeides for, selv i Norge som er et av verdens mest likestilte land.¹⁸¹

Selv om det tyder på at utviklingen går rett vei, har Norge fremdeles en vei å gå når det kommer til kvinnerettet utviklingsarbeid. Støtten til likestillingsarbeid ble kuttet i 2020 og 2021, til tross for økning i årene før. Selv om Norge er en av de største donorene internasjonalt, gir Norge mindre støtte til UN women enn til andre FN-organisasjoner. Norge har et mål om å gi halvparten av all bilateral bistand øremerket til likestilling og kvinners rettigheter. I 2018 og 2019 var henholdsvis 32% og 34% øremerket til formålet. I Sverige var derimot tallet 87%, og gjennomsnittet for OECD-land var 37%.¹⁸² Dette viser at selv om utviklingen går rett vei, og at OD2021 viser at kvinneperspektivet er mer inkludert enn tidligere, har Norge fremdeles en vei å gå når det kommer til utviklingsarbeid for likestilling og kvinner internasjonalt.

¹⁸⁰ FN 2023a

¹⁸¹ Teigen-Fagerheim 2021: s. 4

¹⁸² Teigen-Fagerheim 2021: s. 20

4.6 Oppsummerende betraktninger

Som vist til i dette kapittelet har den kvinnerettede bistanden i OD-prosjektene endret seg fra 1988 til 2021. Alle prosjektplanene har omtalt kvinner/kjønn til en viss grad, mens utførelsen av kvinnerettede tiltak i praksis har vært av varierende grad. Det at kvinner/kjønn har blitt *nevnt* som et tema eller målgruppe i alle prosjektene er ikke et overraskende funn sett i lys av at både internasjonale og nasjonale strategier for utvikling har hatt et fokus på dette helt fra kvinnetiåret.

Det er likevel lite som tyder på at de kvinnerettede tiltakene var vektlagt i samme grad som målsettingene i utviklingspolitikken tilsa, med unntak av OD2021. En av årsakene til dette kan være at det har vært få tydelige retningslinjer for hvilke tiltak en bør gjøre for å fremme utvikling for kvinner. Ikke før under OD2021 viste stortingsmeldinger til konkrete mål for å oppnå likestilling og de øvrige bærekraftsmålene. Som nevnt var noe av kritikken tusenårsmålene mottok basert på at de var upresise og ga få konkrete meldinger om hva som burde gjøres. En annen utfordring som har vært til stede innenfor norsk utviklingspolitikk er manglende mottakerorientering. En forutsetning for å drive effektiv og hensiktsmessig bistand er å tilpasse prosjekter og støtte til mottakerlandets tradisjoner og prioriteringer. OD har støttet prosjekter utformet av lokale aktører noe som kan være en forklaring på at det har vært relativt lite fokus på kvinnerettede tiltak i programplanene. Både norsk og internasjonal utviklingspolitikk samt OD og deres samarbeidsorganisasjoner har fremmet kvinnerettet bistand i programplanene. Det betyr likevel ikke at de lokale aktørene har hatt det samme kvinneperspektivet som de norske holdningene tilsa. Dette kan være en medvirkende faktor for at prosjektene ikke nødvendigvis har samsvart med de begrunnelsene samarbeidsorganisasjonene har lagt frem for prosjektene.

Det er under OD2021 at støtte til jenter/kvinner blir dedikert mest spalteplass til i programplanen for prosjektet. Dette er kanskje ikke et overraskende funn med tanke på at FNs bærekraftsmål har et klart fokus på likestilling og utvikling for kvinner. Det som derimot kanskje er oppsiktsvekkende funn, er i hvor liten grad det har blitt fokusert på i de tidligere prosjektene. Kvinnerettet utvikling har tross alt blitt fremmet i utviklingspolitikken helt siden kvinnetiåret. Under både OD1988 og OD1994 blir kvinner/kjønn listet som målgruppe for enkelte prosjekter. For OD1988s del nevnes ikke kvinner/kjønn i særlig større grad enn at det blir prioritert, som en av flere prioriteringer. Under OD1994 ble et prosjekt utelukkende dedikert til kvinner og utdanning for jenter. Det er likevel viktig å understreke at dette gjaldt for 1 av 16 prosjektplaner dette året, og at kjønn/kvinner ikke nevnes som en faktor i de øvrige

prosjektene det året. Det som kanskje er det mest overraskende funnet, er hvordan kvinnerelatert bistand har tilsynelatende hatt en tilbakegang mellom OD1994 og OD2004. Dette var til tross for at kravet for samarbeid med OD i 2004 var at en skulle arbeide for å gi jenter en reell mulighet til utdanning. Prosjektplanen viser likevel i svært liten grad til jenter/kvinner som målgruppe for prosjektene. Dette kan være et synlig bilde på mainstreaming strategien, hvor det overordnede målet var at kvinnerettet utvikling inngikk i alt bistandsarbeid. Dersom bistandsarbeidet allerede var i tråd med mainstreaming strategien, ville det kanskje ikke være nødvendig å vise eksplisitt til kvinner/kjønn i prosjektplanen. På den andre siden kan programplanen være et bilde på det mainstreaming strategien ble kritisert for; at fokuset på kvinner og likestillingskampen fikk en nedgang. En annen forklaring kan som tidligere nevnt, være at de lokale sør-afrikanske aktørene ikke har hatt det samme fokuset på kvinnerettet bistand som det den norske utviklingspolitikken har hatt. Funnene indikerer at den kvinnerettede delen av bistandsarbeidet under OD-prosjektene har økt fra prosjekt til prosjekt, med unntak av nedgangen fra OD1994 til OD2004. Det er fra prosjektet i 2004 til prosjektet i 2021 en kan spore de største endringene. Kvinnerettet bistand får et langt tydeligere fokus under OD2021 enn de tre tidligere prosjektene.

5 Konkluderende betraktninger

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvordan kvinnerettet bistand har endret seg i lys av Operasjon Dagsverk sine fire prosjekter i Sør-Afrika. Jeg har også sett på hvorvidt innsatsen til OD har gjenspeilet situasjonen i samtiden i landet, og om hensikten med prosjektene har vært i samsvar med de utfordringene landet har stått ovenfor. I tillegg til det har jeg undersøkt internasjonal og nasjonal utviklingspolitikk og om hvorvidt OD sine prosjekter har vært i samsvar med målsettingene. Jeg skal nå legge frem spørsmålene jeg har undersøkt og de funnene jeg har gjort.

Det første forskningsspørsmålet som har blitt undersøkt er:

«Hvordan relaterer endringene seg til utviklingen i Sør-Afrika, slik dette kommer til uttrykk i ODs egne vurderinger og begrunnelser for innsatsen?».

Som jeg belyste i kapittel 3 var begrunnelsene som ble lagt frem i de ulike prosjektplanene tett knyttet opp mot utviklingen i Sør-Afrika. De ulike prosjektplanene la alle frem bakgrunnsinformasjon om forskjellige utfordringer Sør-Afrika, før de la frem hva prosjektene gikk ut på. Prosjektplanene har hatt særlig fokus på utfordringer som rammet unge mennesker, noe som er naturlig med tanke på at OD er en innsamlingsaksjon for og av ungdom. Alle prosjektbeskrivelsene har også hatt et særlig fokus på utdanning, noe som har vært begrunnet med at arbeidsledigheten for unge mennesker i Sør-Afrika har vært høy, noe den har vært gjennom hele perioden jeg har undersøkt. Ingen av de funnene jeg har gjort har tydet på at innsatsen i landet har vært i uoverensstemmelse eller vært irrelevante for behovene i landet. I noen tilfeller har likevel innsatsen blitt begrunnet med informasjon som prosjektet i seg selv har hatt lite fokus på. Det klareste eksemplet på dette er under OD2004 hvor samarbeidsorganisasjonen begrunnet innsatsen blant annet med at kjønnsbasert vold var et stort problem i landet, og at unge afrikanske kvinner sjeldent fikk arbeid. Prosjektbeskrivelsen gjenspeilte disse utfordringene i svært liten grad, foruten om at kjønn&konflikt var et av temaene på livsmestringskurset som ble holdt. Det skal dog sies at en stor del av prosjektet gikk til forebygging av kriminalitet og å holde de unge ute av fengsel. Prosjektene har med andre ord vært tett tilknyttet utfordringer i det Sørafrikanske samfunnet i samtiden, selv om prosjektarbeidet har ikke nødvendigvis gjenspeilet alle utfordringene som innsatsen ble begrunnet med i like stor grad.

Det andre forskningsspørsmålet lyder som følger:

«Hvordan relaterer dette seg til overordnede målsettinger på nasjonalt og internasjonalt nivå, slik disse kommer til uttrykk i henholdsvis Norads strategiplaner, Stortingsmeldinger og FNs konvensjoner?».

I samtlige av periodene jeg har undersøkt, har det vært uttrykt i både norske og internasjonale målsettinger for utvikling, at utvikling skal være tuftet på lokale premisser og holdninger. Dette prinsippet om mottakerorientering har vært gjeldende i utviklingspolitikken gjennom alle prosjektene jeg har studert. Operasjon Dagsverk sine prosjekter har fulgt dette prinsippet, da lokale aktører har vært involverte i alle prosjektene. Ved å samarbeide med lokale aktører har hensikten vært at innsatsen har vært ønsket og sett på som hensiktsmessig for den lokalbefolkningen. En av kjernesakene til norsk og internasjonal utviklingsarbeid har vært utdanning, noe som også er hjertesaken til Operasjon Dagsverk. Alle prosjektene har hatt fokus på opplæring, utdanning og arbeidstrening. Et annet tema som har vært fokusert på i hele perioden jeg har undersøkt, er kvinner og likestilling. Alle prosjektene har nevnt kvinner/kjønn som målgruppe, men prosjektene har hatt et varierende fokus på temaet. En utfordring er at målsettingene innenfor utviklingspolitikken tar for seg svært mange prinsipper og temaer. De fire prosjektene jeg har undersøkt har naturlig nok ikke hatt hovedfokus på alle aspektene norsk utviklingspolitikk har lagt frem i stortingsmeldinger og strategiplaner, noe nettopp mottakerorientering kan være en forklaring på. Det er likevel ingen av funnene jeg har gjort som indikerer at Operasjon Dagsverk sine prosjektet har vært styrt på en måte som strider mot eller bryter med de norske strategiene for utviklingsarbeid. Mine funn indikerer dermed at de fire prosjektene har vært i tråd med de nasjonale og internasjonale målsettingene for utviklingspolitikk.

Hovedproblemstillingen som er undersøkt er:

«Hvilke endringer kan man se i motivasjon og hensikt for kvinnerelatert bistand i OD sine prosjekter?».

Som belyst i oppgaven har den kvinnerettede bistanden i OD sine prosjekter endret seg fra prosjekt til prosjekt. Dette til tross for at holdningene i utviklingspolitikken har hatt fokus på kvinneutvikling gjennom hele perioden. I OD1988 var det relativt lite fokus på kvinner som målgruppe for prosjektene, noe som er overraskende sett i lys av at prosjektet var nært i tid med kvinnetiåret. Under OD1994 var fokuset noe større, men det var fremdeles bare en liten del av prosjektet som gikk utelukkende til kvinnerelatert bistand. Mellom OD1994 og OD2004 kan man se en nedgang i kvinnerelatert bistand prosjektarbeidet. Dette til tross for at OD2004 har

begrunnet innsatsen til dels med utfordringer som var knyttet opp mot kvinneutvikling. Dette er den eneste nedgangen jeg har funnet. Det fantes dog ikke en tilsvarende nedgang i fokuset på kvinner innenfor norsk og internasjonal kvinnepolitikk. Heller ikke i hensikten som samarbeidsorganisasjonen til OD la frem for prosjektet kunne en slik nedgang spores. Nedgangen kunne dermed kun spores i de faktiske prosjektbeskrivelsene. OD2021 har det tydeligste kvinnefokuset i programplanens bakgrunnsinformasjon av alle prosjektene. Det er ikke bare under hensikten for prosjektet en ser det tydelige kvinnefokuset, det kan også ses under beskrivelsene for prosjektene som er igangsatt under OD2021. Det kan tyde på at bærekraftsmålene har utgjort et bedre grunnlag for å utforme en utviklingspolitikk med klare målsettinger, noe som vises i de faktiske prosjektarbeidene som er satt i gang. Det er under OD2021 at programplanene for prosjektet samsvarer i størst grad med det kvinnerettede fokuset i internasjonal og nasjonal utviklingspolitikk.

6 Kildeliste

- Andresen, A., Rosland, S., Ryymin, T. & Skålevåg, S.A. (2015). *Å gripe fortida: innføring i historisk forståing og metode*. Samlaget.
- Arnfred, S. (2001). Mainstreaming- mot strømmen?. I *Kvinner sammen*, nr. 1. 2001. Fokus.
- Bakka, I. von S. (2001). *Integrering eller marginalisering?: kvinnebevilgningen i NORADs utviklingssamarbeid 1984-2000*. Hovedfagsoppgave. NTNU Trondheim- Historisk Institutt
- Balsvik R.R. (2016). *Norsk bistandshistorie*. Samlaget.
- Brinkmann, S., Tanggaard, L., & Hansen, W. (2012). *Kvalitative metoder: empiri og teoriutvikling*. Gyldendal akademisk.
- Eggen, Ø. (2013). Bistand som politisk markering. *Internasjonal politikk*, 71(3), 421–431. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1757-2013-03-09> (25.04.23)
- Engh, S. (2008). From northern feminism to southern women, Scandinavian population aid to India, I Pharo, H og Pohle fraser, M. (red). *The Aid Rush. Aid Regimes in Northern Europe during the Cold War*. Vol I.
- Eriksen, T.L. (2016). *Sør-Afrikas historie, førkoloniale samfunn, Apartheid og frigjøring*. Portal Forlag AS.
- Eriksen, T. L., & Millstein, M. (2016). Inn i et nytt århundre. I Eriksen, T.L (Red.), *Sør-Afrikas historie: førkoloniale samfunn, apartheid og frigjøring* (s. 153-170). Portal Forlag AS.
- Frøjd, Y. & Universitetet i Oslo Institutt for lingvistiske og nordiske studier. (2018). "Hvem bryr seg?»: global solidaritet og skyld i Operasjon dagsverk materiell. Universitetet i Oslo, Det humanistiske fakultet, Institutt for lingvistiske og nordiske studier.
- Gilje, N. (2019). *Hermeneutikk som metode: ein historisk introduksjon*. Samlaget.
- Harrington, C. (2021). What is “Toxic Masculinity” and Why Does it Matter? Men and Masculinities, 24(2), 345–352. <https://doi.org/10.1177/1097184X20943254>
- Hernæs. P. (2003). Forord. I Simensen, J. (2003). *1952-1975: Norge møter den tredje verden*. Fagbokforlaget.
- Håskoll-Haugen. A. (2021, 03.06). *Takk og farvel til utviklingsland? Panoramanyheter*. Hentet fra: <https://www.panoramanyheter.no/kultur-utviklingspolitikk/takk-og-farvel-til-utviklingsland/137448> (20.04.23)
- Kjeldstadli, K. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget* (2.utg) Universitetsforlaget.
- Kroglund, N,D. (2001) *SAIH: Utdanning for frigjøring*. Solidaritet Forlag

- Liland, F & Kjerland, K.A. (2003). *1989-2002: på bred front*. Fagbokforlaget.
- Melve, L. (2018). Å arbeide komparativt. I Melve, L., & Ryymin, T. (Red). *Historikerens arbeidsmåter* (s. 70-91). Universitetsforlaget.
- Palmay, I., & Nunez, L. (2009). "The Orthodoxy of Gender Mainstreaming". *Journal of Health Management.*, 11(1), 65–78. Hentet fra: <https://doi.org/10.1177/097206340901100105>
- Parpart, J. L. (2014). "Exploring the transformative potential of gender mainstreaming in international development institutions". *Journal of International Development*, 26(3), 382–395. <https://doi.org/10.1002/jid.2948>
- Porter, F., & Sweetman, C. (2005). Editorial. I Porter, F., & Sweetman, C. (Red.). (2005). "Mainstreaming Gender in Development. A Critical Review". Oxfam GB. Hentet fra: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/121089/bk-mainstreaming-gender-development-010105-en.pdf;jsessionid=722B21F4882873EC1763300AA1EBB3F2?sequence=5> (24.04.23)
- Razavi, S. & Miller, C. (1995). "Gender Mainstreaming: A Study of Efforts by the UNDP, the World Bank and the ILO to Institutionalize Gender Issues". Geneva: United Nations Research Institute for Social Development Occasional Paper No. 4. Hentet fra: <https://www.files.ethz.ch/isn/38692/OP%20004c.pdf> (24.04.23)
- Ruud, A. E. & Kjerland, K. A. (2003). *1975-1989: vekst, velvilje og utfordringer*. Fagbokforlaget.
- Simensen, J. (2003). *1952-1975: Norge møter den tredje verden*. Fagbokforlaget.
- Teigen-Fagerheim, R. (2021). *Regjeringens innsats for å fremme kvinners rettigheter nasjonalt og internasjonalt 2017-2021*. Fokus. Hentet fra: http://www.kvinnerogfamilie.no/wp-content/uploads/2021/08/Fokus_rapport_2021_Teigen-Fagerheim-2.pdf
- Waldrop, A. (2013). Kjønn og utvikling. Perspektiver, bevegelser og bistand. I Eriksen, T.L. & Feldberg, K.B (red). (2013). *Utvikling- en innføring i utviklingsstudier* (s. 135-159).

Nettkilder

- FN (2015). *The Millenium Development Goals Report*. Hentet fra: <https://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2015/English2015.pdf> (15.03.2023)
- FN. (2021). *Land: Norge*. Hentet fra: <https://www.fn.no/Land/norge> (04.02.23)
- FN. (2022a). *Fattigdom*. Hentet fra: <https://www.fn.no/tema/fattigdom/fattigdom> (01.05.23)
- FN. (2022b). *FNs bærekraftsmål: God utdanning*. Hentet fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/god-utdanning> (17.02.23)
- FN. (2022c). *FNs bærekraftsmål: Likestilling mellom kjønnene*. Hentet fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/likestilling-mellom-kjoennene> (15.02.22)
- FN. (2022d). *Land: Sør-Afrika*. Hentet fra: <https://www.fn.no/Land/soer-afrika> (05.02.23)
- FN. (2022e). *FNs verdenserklæring om menneskerettigheter*. Hentet fra: <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/menneskerettigheter/fns-verdenserklaering-om-menneskerettigheter> (05.03.23)
- FN. (2022f). *Kvinnekonvensjonen*. Hentet fra: <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/menneskerettigheter/kvinnekonvensjonen> (05.03.23)
- FN. (2023a). *FNs Bærekraftsmål*. Hentet fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal> (29.03.2023)
- FN (2023b). *Barnekonvensjonen*. Hentet fra: <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/menneskerettigheter/barnekonvensjonen> (07.03.23)
- Norad. (1990). *Strategier for bistand: NORAD i 90-åra*. Hentet fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007091901052
- Norad. (1992). *Strategier for bilateral bistand: Del 2: Vol. Del 2*. Hentet fra: <https://www.nb.no/items/2cc1e17424c84db543538a3059d2f3b0>
- Norad. (1999). *NORAD investerer i framtida: Norads strategi mot år 2005*. Hentet fra: <https://www.nb.no/items/43448b1cc40244a69e7df7a20453465f>
- Norad. (2020). *Jenters utdanning*. Hentet fra: <https://www.norad.no/tema/utdanning/jenter/> (17.10.2022)
- Norad. (2021). *Norads strategi mot 2030*. Hentet fra: <https://www.norad.no/globalassets/publikasjoner/publikasjoner-2021/norads-strategi-mot-2030.pdf>

- Operasjon Dagsverk. (u.å.-a). *1988 Undervisning mot rasisme*. OD. Hentet fra: <https://www.od.no/1988-undervisning-mot-rasisme> (09.01.23)
- Operasjon Dagsverk. (u.å.-b). *1994 Utdanning for frigjøring*. OD. Hentet fra: <https://www.od.no/1994-utdanning-for-frigj%C3%B8ring-i-s%C3%B8r-afrika> (09.01.23)
- Operasjon Dagsverk. (u.å.-c). *2004 Alternativer til vold i Sør-Afrika*. OD. Hentet fra: <https://www.od.no/2004-alternativer-til-vold-i-s%C3%B8r-afrika> (09.01.23)
- Operasjon Dagsverk. (u.å.-d). *2021 Utenforskap i Sør-Afrika*. OD. Hentet fra: <https://www.od.no/2021-utenforskap-i-sor-afrika> (09.01.23)
- Operasjon Dagsverk (u.å.-e). *Hva er OD?*. OD. Hentet fra: <https://www.od.no/vart-arbeid/operasjon-dagsverk/hva-er-od> (18.01.23).
- Operasjon Dagsverk. (u.å.-f). *Organisasjon*. OD. Hentet fra: <https://www.od.no/vart-arbeid/operasjon-dagsverk/organisasjon> (19.01.23).
- Operasjon Dagsverk. (u.å.-g). *Internasjonal uke*. OD. Hentet fra: <https://www.od.no/gjennomforing-av-od/gjennomforing-av-iu> (19.01.23).
- Operasjon Dagsverk. (u.å.-h). *OD-dagen på skolen*. OD. Hentet fra: <https://www.od.no/gjennomforing-av-od/od-dagen/od-dagen-pa-skolen-2> (19.01.23)
- Regjeringen. (2022.12.04). *Fortsatt økning i internasjonal og norsk bistand*. Utenriksdepartementet. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/fortsatt-okning-i-internasjonalt-og-norsk-bistand/id2908568/> (16.03.23)
- Statistisk Sentralbyrå. (1997). *Holdninger til og kunnskap om norsk u-hjelp 1996*. Hentet fra: https://www.ssb.no/a/histstat/rapp/rapp_199714.pdf (03.02.23)
- Statistisk Sentralbyrå. (2021). *Holdning til norsk u-hjelp 2021*. Hentet fra: <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/statlige-finanser/statistikk/holdninger-til-norsk-u-hjelp> (03.02.23)
- UN. (1990). *Convention on the Rights of the Child*. Hentet fra: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=_en (07.03.2023)
- Utdanningsdirektoratet. (2020a). *Læreplan i samfunnsfag. (SAF01-04)*. Fastsatt som forskrift. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv147?TverrfagligeTema=true> (23.01.2023)
- Utdanningsdirektoratet. (2020b). *Læreplan i historie- fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram (HIS01-03)*. Fastsatt som forskrift. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/his01-03/kompetansemaal-og-vurdering/kv85> (23.01.2023)
- Utdanningsdirektoratet. (2020c). *Overordnet del- Bærekraftig utvikling*. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/tverrfaglige-temaer/2.5.3-barekraftig-utvikling/> (23.01.23)

Materialer tilsendt fra Operasjon Dagsverk

OD. (2020). *Informasjon til søkere om OD2021*.

KFUK-KFUM Global & YMCA South Africa (u.å.) *Youth Justice in South Africa: Program Plan, Operation Day's Work (ODW) 2022-2026*. KFUK-KFUM Global in cooperation with YMCA South Africa

Stortingsmeldinger

Meld. St. 19 (1995-1996). *Hovedtrekk i norsk politikk overfor utviklingslandene*. Utenriksdepartementet.

https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/st-meld-nr-19_1995-96/id190952/ (28.02.23)

Meld. St. 24 (2016-2017) *Felles ansvar for felles fremtid: Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk*. Utenriksdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/217f38f99edf45c498befc04b7ef1f7e/no/pdfs/stm201620170024000dddpdfs.pdf>

Meld. St. 35 (2003-2004) *Felles kamp mot fattigdom*. Utenriksdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/7401c9d6b1c741d39f3d50dc282c6ba8/no/pdfs/stm200320040035000dddpdfs.pdf>

Meld. St. 36 (1984-1985) *Om enkelte hovedspørsmål i norsk utviklingshjelp*. Departementet for utviklingshjelp.

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1984-85&paid=3&wid=b&psid=DIVL2171>

Meld. St. 40 (2020-2021). *Mål med mening: Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030*. Kommunal og moderniseringsdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/bcbcac3469db4bb9913661ee39e58d6d/no/pdfs/stm202020210040000dddpdfs.pdf>

Arkivmaterial

RA/PA- 1829- Operasjon dagsverk A/Aa/L0002

RA/PA- 1829- Operasjon dagsverk A/Ab/L0001

RA/PA- 1829- Operasjon dagsverk F/Fb/Fbb/ L0004

RA/PA- 1829- Operasjon dagsverk F/Fb/Fbf/L0001

RA/PA- 1829- Operasjon dagsverk F/Fb/Fbf/L0003

RA/PA- 1829- Operasjon dagsverk F/FC/L0001

RA/PA- 1829- Operasjon dagsverk J/L0002

TAUSHETSERKLÆRING

Jeg har av Riksarkivaren fått innsyn, med hjemmel i forvaltningsloven § 13 d, i de følgende klausulerte arkivstykkene i arkivet etter Operasjons dagsverk:

- RA/PA-1829 Operasjon dagsverk
 - Aa/L0001 og L0002 (hele arkivserien)
 - Ab/L0001 (hele arkivserien)
 - Ac/L0001 (hele arkivserien)
 - Fbf/L0001
 - Fc/L0001 og L0002

til bruk i forbindelse med forskningsprosjektet «Endringer i kvinnerelatert bistand i lys av ODS prosjekter i Sør-Afrika».

Med hjemmel i forvaltningsloven § 13 d annet ledd har Riksarkivaren satt følgende vilkår for min bruk av taushetsbelagt materiale slik det er spesifisert i Riksarkivarens vedtak, referanse AVS-22-12 00320:

- Taushetsplikten er satt for å beskytte personer mot at opplysninger om deres personlige forhold blir kjent. Materialet skal derfor ikke brukes på måter som gjør at personer beskyttet av taushetsplikten kan identifiseres og eller knyttes til taushetsbelagte opplysninger som fremkommer i materialet.
- Det er **ikke** tillatt å ta kontakt med de personene som de taushetsbelagte opplysningene gjelder.
- Kopier og avskrifter av det taushetsbelagte materialet skal oppbevares på betryggende måte og slik at uvedkommende ikke får tilgang.
- Kopier skal tilintetgjøres ved det ovennevnte prosjekts avslutning. Kravet om tilintetgjøring gjelder samtlige kopier, avskrifter og dokumentfiler og lignende der taushetsbelagte opplysninger forekommer. I denne forbindelse sendes det et signert brev til Arkivverket som bekrefter at det aktuelle materiale er tilintetgjort i tråd med vilkåret. Brevet markeres med journalnummeret som gjelder for den aktuelle saken.

Jeg er kjent med innholdet i bestemmelsen om forskeres taushetsplikt i forvaltningslovens § 13 e.

Jeg vet at brudd på taushetsplikten etter forvaltningsloven § 13 e eller med vilkårene som er fastsatt av Riksarkivaren med hjemmel i forvaltningsloven § 13 d kan medføre straff etter straffeloven av 2005 § 209.

Forvaltningsloven § 13 d lyder:

Når det finnes rimelig og ikke medfører uforholdsmessig ulempe for andre interesser, kan departementet bestemme at et forvaltningsorgan kan eller skal gi opplysninger til bruk for forskning, og at dette skal skje uten hinder av organets taushetsplikt etter § 13.

Til vedtak som nevnt i første ledd kan det knyttes vilkår. Disse kan bl.a. gj bestemmelser om hvem som skal ha ansvar for opplysningene og hvem som skal ha adgang til dem, om oppbevaring og tilbakelevering av utlånt materiale, om tilintetgjøring av avskrifter, om

hvorvidt forskerne skal ha adgang til å henvende seg til eller innhente nærmere opplysninger om dem det er gitt opplysninger om, og om bruken av opplysningene for øvrig. Kongen kan gi nærmere forskrifter om vedtak etter denne paragraf.

Forvaltningsloven § 13 e lyder:

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid i forbindelse med en forskningsoppgave som et forvaltningsorgan har støttet, godkjent eller gitt opplysninger undergitt taushetsplikt til, plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til:

1. opplysninger undergitt taushetsplikt som forskeren får fra et forvaltningsorgan,
2. opplysninger som i forbindelse med forskningsarbeidet er mottatt fra private under taushetsløfte, og
3. opplysninger som gjelder personer som står i et avhengighetsforhold til den instans (skole, sykehus, anstalt, bedrift, offentlig myndighet m.m.) som har formidlet deres kontakt med forskeren.

Opplysningene kan bare brukes slik det er nødvendig for forskningsarbeidet og i samsvar med de vilkår som måtte være fastsatt etter § 13 d annet ledd. Skal resultater av forskningsarbeidet publiseres eller brukes på annen måte, gjelder § 13 a 1 og 2 tilsvarende.

Brudd på taushetsplikten eller på vilkår etter § 13 d annet ledd, straffes etter straffelovens § 209. Departementet eller vedkommende forvaltningsorgan skal gjøre forskeren og hans medarbeidere kjent med taushetsplikten og straffebestemmelsen, jfr. også § 13 c første ledd.

Straffeloven § 209 lyder:

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som røper opplysning som han har taushetsplikt om i henhold til lovbestemmelse eller forskrift, eller utnytter en slik opplysning med forsett om å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning.

Første ledd gjelder tilsvarende ved brudd på taushetsplikt som følger av gyldig instruks for tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ.

For den som arbeider eller utfører tjeneste for et statlig eller kommunalt organ, rammer første og annet ledd også brudd på taushetsplikt etter at tjenesten eller arbeidet er avsluttet.

Grovt uaktsom overtredelse straffes på samme måte.

Medvirkning er ikke straffbar.

Sted og dato

Navn Bertine Olsen

Underskrift

TAUSHETSERKLÆRING

Jeg har av Riksarkivaren fått innsyn, med hjemmel i forvaltningsloven § 13 d, i følgende arkivsaker til bruk i forbindelse med mastergradsprosjekt om kvinnerelatert bistand i Operasjons Dagsverks prosjekter:

RA/PA-1829, Operasjon dagsverk,
- serie Fbb - Budsjett/planer, arkivstykke 1, 2, 3, 4, 5 og 7
- serie Fbf - Prosjektforslag, arkivstykke 2 og 3
- serie Fbh - Evalueringer, arkivstykke 1, 2, 3, 4 og 5 (hele serien)

Med hjemmel i forvaltningsloven § 13 d annet ledd har Riksarkivaren satt følgende vilkår for min bruk av taushetsbelagte materiale slik det er spesifisert i Riksarkivarens vedtak, ref. AVS-23-02 00815:

- Taushetsplikten er satt for å beskytte personer mot at opplysninger om deres personlige forhold blir kjent. Materialet skal derfor ikke brukes på måter som gjør at personer beskyttet av taushetsplikten kan identifiseres og eller knyttes til taushetsbelagte opplysninger som fremkommer i materialet.
- Det er **ikke** tillatt å ta kontakt med de personene som de taushetsbelagte opplysningene gjelder.
- Kopier og avskrifter av det taushetsbelagte materialet skal oppbevares på betryggende måte og slik at uvedkommende ikke får tilgang.
- Kopier skal tilintetgjøres ved det ovennevntes prosjekts avslutning. Kravet om tilintetgjøring gjelder samtlige kopier, avskrifter og dokumentfiler og lignende der taushetsbelagte opplysninger forekommer. I denne forbindelse sendes det et signert brev til Arkivverket som bekrefter at det aktuelle materiale er tilintetgjort i tråd med vilkåret. Brevet markeres med journalnummeret som gjelder for den aktuelle saken.

Jeg er kjent med innholdet i bestemmelsen om forskeres taushetsplikt i forvaltningslovens § 13 e.

Jeg vet at brudd på taushetsplikten etter forvaltningsloven § 13 e eller med vilkårene som er fastsatt av Riksarkivaren med hjemmel i forvaltningsloven § 13 d kan medføre straff etter straffeloven av 2005 § 209.

Forvaltningsloven § 13 d lyder:

"Når det finnes rimelig og ikke medfører uforholdsmessig ulempe for andre interesser, kan departementet bestemme at et forvaltningsorgan kan eller skal gi opplysninger til bruk for forskning, og at dette skal skje uten hinder av organets taushetsplikt etter § 13. Til vedtak som nevnt i første ledd kan det knyttes vilkår. Disse kan bl.a. gi bestemmelser om hvem som skal ha ansvar for opplysningene og hvem som skal ha adgang til dem, om

oppbevaring og tilbakelevering av utlånt materiale, om tilintetgjøring av avskrifter, om hvorvidt forskerne skal ha adgang til å henvende seg til eller innhente nærmere opplysninger om dem det er gitt opplysninger om, og om bruken av opplysningene for øvrig. Kongen kan gi nærmere forskrifter om vedtak etter denne paragraf.”

Forvaltningsloven § 13 e lyder:

”Enhver som utfører tjeneste eller arbeid i forbindelse med en forskningsoppgave som et forvaltningsorgan har støttet, godkjent eller gitt opplysninger undergitt taushetsplikt til, plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til:

1. opplysninger undergitt taushetsplikt som forskeren får fra et forvaltningsorgan,
2. opplysninger som i forbindelse med forskningsarbeidet er mottatt fra private under taushetsløfte, og
3. opplysninger som gjelder personer som står i et avhengighetsforhold til den instans (skole, sykehus, anstalt, bedrift, offentlig myndighet m.m.) som har formidlet deres kontakt med forskeren.

Opplysningene kan bare brukes slik det er nødvendig for forskningsarbeidet og i samsvar med de vilkår som måtte være fastsatt etter § 13 d annet ledd. Skal resultater av forskningsarbeidet publiseres eller brukes på annen måte, gjelder § 13 a 1 og 2 tilsvarende.

Brudd på taushetsplikten eller på vilkår etter § 13 d annet ledd, straffes etter straffelovens § 209. Departementet eller vedkommende forvaltningsorgan skal gjøre forskeren og hans medarbeidere kjent med taushetsplikten og straffebestemmelsen, jfr. også § 13 c første ledd.”

Straffeloven § 209 lyder:

«Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som røper opplysning som han har taushetsplikt om i henhold til lovbestemmelse eller forskrift, eller utnytter en slik opplysning med forsett om å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning.

Første ledd gjelder tilsvarende ved brudd på taushetsplikt som følger av gyldig instruks for tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ.

For den som arbeider eller utfører tjeneste for et statlig eller kommunalt organ, rammer første og annet ledd også brudd på taushetsplikt etter at tjenesten eller arbeidet er avsluttet. Grovt uaktsom overtredelse straffes på samme måte.

Medvirkning er ikke straffbar.»

Sted og dato

Navn BERTINE OLSEN

Underskrift

